

NÁLEZY VÝSTROJA JAZDCA, KOŇA A MILITÁRIÍ Z HRADISKA VALY V BOJNEJ A JEHO BLÍZKEHO OKOLIA (OD VRCHOLNÉHO STREDOVEKU DO RANÉHO NOVOVEKU)¹

Miriam Jakubčinová

DOI: <https://doi.org/10.31577/szausav.2022.69.7>

Keywords: Slovakia, hillfort, Middle Ages, Early Postmedieval period, rider's equipment and horse harness, militaria

Finds of Rider's Equipment, Horse Harness and Militaria from the Hillfort of Valy in Bojná and its Nearby Surroundings (from the High Middle Ages to the Early Postmedieval Period)

The article deals with selected artifacts from the hillfort of Bojná I-Valy and its nearby surroundings from the High Middle Ages – Early Postmedieval period which have been brought by years of systematic archaeological investigation of the site and its hinterland. It is an assemblage of finds associated with rider's equipment and horse harness (spurs, buckles, bits), militaria (dussack, arrowheads). The hillfort is dated to the Early Middle Ages and after its demise, it did not renew its previous status. Nevertheless, the small assemblage of presented finds means a certain interest in the site and this area in the later period. The artifacts suggest a certain connection with the settlement in its nearby surroundings. They can also point to use of (today almost extinct) routes crossing the Považský Inovec mountain range and connecting the regions of Ponitrie and Považie.

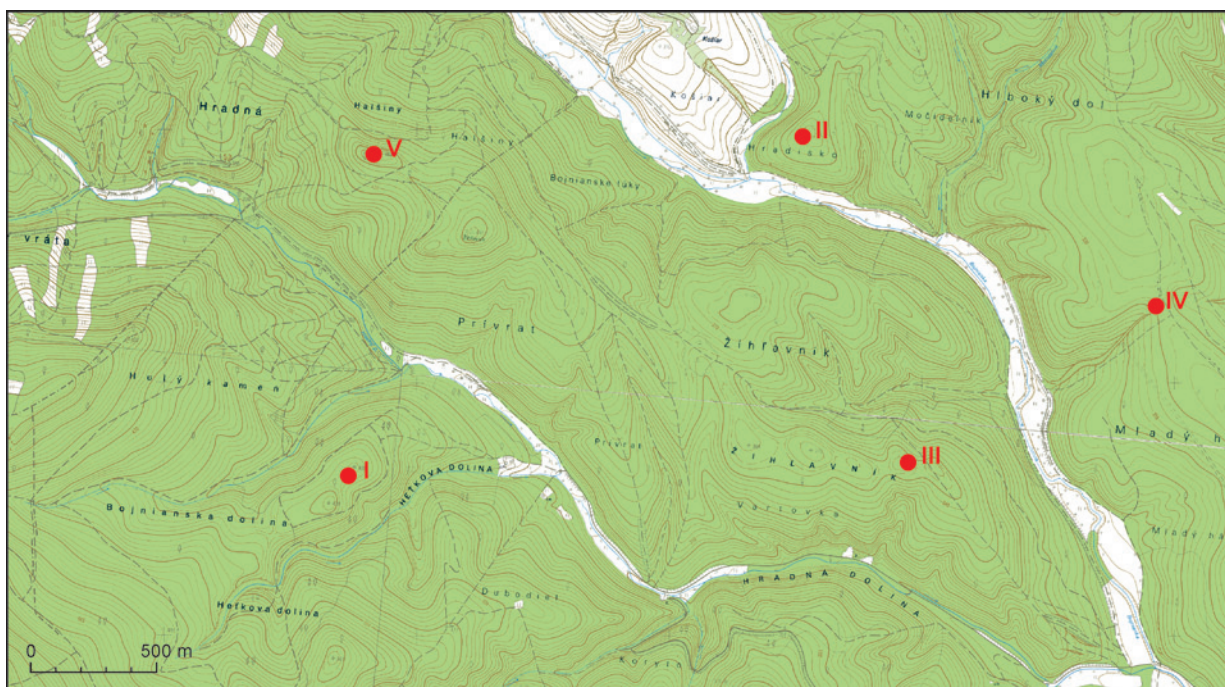
ÚVOD

Obec Bojná sa nachádza na úpätí pohoria Považský Inovec a v súčasnosti je známa predovšetkým vďaka včasnostredovekému hradisku Valy, kde sa už niekoľko rokov realizuje systematický archeologický výskum. História samotnej obce začala v dobe, keď hradisko stratilo svoje postavenie a upadlo (viac-menej) do zabudnutia. Prvé písomné zmienky v jej okolí patria usadlostiam v Čížovci, v Malých Dvoranoch či Kokošovej, pričom prvé dve sa neskôr stali jej súčasťou. Od neskorého stredoveku sa obec rozrástla a zaradila sa k jedným z najväčších sídiel v Nitrianskej župe. Získala právo na konanie trhov a taktiež sa tu rozvíjal obchod či rôzne remeslá (Lukačka 2015, 142, 143). Ako však do tohto obrazu zapadajú ojedinelé nálezy výstroja jazdca, koňa a militáriá (z obdobia jej rozvoja) nájdené v katastri dnešnej obce? Písomné pramene nám môžu čiastočne priblížiť, ako sa obec rozvíjala a menila. Tento obraz by však nebol úplný bez predmetov (aj vojenského či úžitkového charakteru), ktoré sú súčasťou histórie konkrétneho miesta či človeka, ktorý tam žil. Dotvárajú alebo aspoň trochu dopĺňajú obraz o obci, jeho blízkom okolí a o ľuďoch, ktorí tam prežili svoj život.

Opisované artefakty sa našli na niekoľkých polohách v katastri obce Bojná (obr. 1). Najznámejšie z nich je včasnostredoveké hradisko Valy. Ďalšie polohy predstavujú menšie lokality datované do rôznych období.² Ide skôr o ojedinelé nálezy, objavené predovšetkým počas prieskumu týchto polôh, zriedkavo nájdené pri výskume v rámci jednotlivých sond. Najviac nálezov pochádza práve z polohy Valy, ktorá sa skladá z centrálného areálu hradiska, západného opevneného predhradia a predpolia, situovaného západne od predhradia (Trhovisko). Zrejme to súvisí so systematickým archeologickým výskumom a precíznejším prieskumom danej lokality. Jednotlivé nálezy sa viac koncentrujú v západnej a strednej časti, taktiež mimo areálu na západnom predhradí či v predpolí

¹ Príspevok vznikol s podporou agentúry VEGA 2/0043/22 a 2/0159/21.

² Podrobnejší opis jednotlivých polôh bol viackrát zaznamenaný, naposledy napr. Borzová/Pieta/Jakubčinová 2020, 8–15.

Obr. 1. Bojná. Lokality v katastri obce Bojná. I – Bojná-Valy; II – Bojná-Hradisko; III – Bojná-Žihlávnik; IV – Bojná-Mladý háj; V – Bojná-Halšíny.

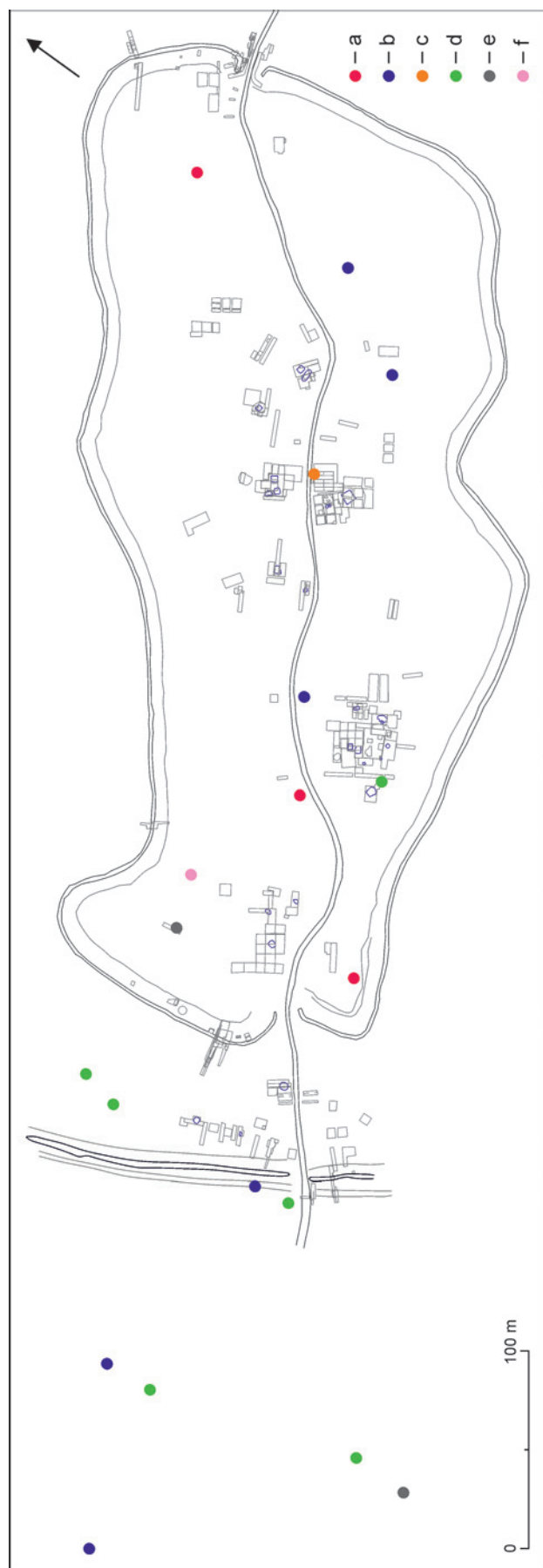
lokality (obr. 2). Takmer všetky predmety (až na dva nálezy) boli objavené počas prieskumu. Jeden exemplár (ostroha) sa našiel vo vonkajšej priekope predsunutého opevnenia severne od cesty³ (v zisťovacom reze v hĺbke asi 60 cm od úrovne dnešného terénu). Medzi najlepšie datovateľné predmety patria ostrohy, prípadne tesák, najbohatšie sú zastúpené podkovy, v rozdielnom štádiu zachovania. Niektoré artefakty boli objavené v blízkosti cesty, prechádzajúcej križom cez hradisko, viaceré však boli rozptýlené po celej ploche lokality. Nevytvárajú žiadne koncentrácie. Keďže ich môžeme datovať do pomerne širokého časového obdobia, nemuseli či nemohli sa stratíť v rovnakom období.

OSTROHY

Ostrohy v každom období reprezentujú jedinečnú kolekciu predmetov. Často predstavovali bohatstvo a spoločenský status, hoci v opisovanom období už boli rozšírené medzi rôznymi sociálnymi skupinami. Móda v ich vývoji zohrávala určitú úlohu a spolu s ňou sa ostrohy menili a rozličnými technologickými prepracovaniami aj vylepšovali (Koóšová 2004, 542–545). Je zaužívané, že ostrohy sa zaradzujú k (relatívne) chronologicky citlivým nálezom, hoci niektoré exempláre, hlavne v mladšom období, sa mohli používať pomerne dlhé obdobie. Dôležitú úlohu pri ich širšom datovaní však môže zohrávať aj čiastočné či nepatrné publikovanie týchto artefaktov, ako aj ich nálezových okolností (predovšetkým u najmladších ostrôh). Ich spracovaniu sa venovali viacerí bádateli u nás aj v zahraničí (napr. Gossler 1998; Hinczerówna 1956; Koóšová 2004; 2007; Kirpičnikov 1973, 56–70; Krajč 2003, 118–126; Ruttkay 1976, 344–352; Šlička 1980, 244–252). V nedávnej minulosti bola zjednotená slovenská terminológia ostrôh od bádatelky P. Koóšovej (2004; 2007), ktorá sa tejto téme dlhodobo venuje.

Ostrohy z Bojne, patriace do spracovávaného obdobia, predstavujú niekoľko rôznych typov. Pochádzajú z hradiska Valy (štyri kusy a dve súčasti), ako aj polohy Mladý háj (tri kusy). Exempláre z polohy Valy sa našli v areáli hradiska – v blízkosti východnej brány, južne od cesty alebo neďaleko najvyššie položeného miesta (pracovne nazvaného plocha 3). Ďalšie dve (z jednej len koliesko so šiestimi lúčmi) sa našli v priestore predpolia hradiska nazývaného Trhovisko (západne od predhradia) a jedna bola objave-

³ V podobnom zisťovacom reze cez predsunutý val predhradia, ale južne od cesty, sa v roku 2009 (rovnako v hĺbke asi 60 cm) našiel nôž so značkou (Jakubčinová, v tlači), ktorá je typická pre majstrov z mesta Steyr a datuje sa do 15. a 16. stor. (Holl/Parádi 1982, 71).

Obr. 2. Bojná-Valy. Priestorové rozmiestnenie nálezov. Legenda: a – hroty šípov; b – ostrohy; c – tesáky; d – podkovy; e – pracky; f – súčasti konského postroja.

ná v priekope z vonkajšej strany predvalu chrániaceho západné predhradie.

Prvý typ (tab. I: 1, 2) reprezentujú ostrohy s prehnutými ramenami a s bodcom ihlanovitého tvaru s plastickým „zhrubnutím“ uprostred bodca. A. Ruttkay (1976, 350–352, obr. 72) ich zaradil k svojmu typu B, variant 3, Z. Hilczerówna (1956, 63) k typu II, variant 4. Bojnianske exempláre (jeden z hradiska Valy a jeden z polohy Mladý háj) zapadajú svojou dĺžkou do bežného rozmedzia tohto typu ostrôh, 101–150 mm (Košíšová 2004, 530). Prehnuté ramená sú ukončené vertikálnym obdĺžnikovým očkom, avšak dĺžku bodca (23 a 35 mm) majú rozdielnu. Úplne zachovaný je len nález z hradiska Valy, hoci aj on má jedno rameno mierne deformované. Bodce majú ozdobený plastickým „zhrubnutím“ kvadratického prierezu, umiestneným na krátkom krčiku, čo vyvoláva dojem, že rozdeľuje bodce na dve polovice. Majú ihlanovitý prierez bodca. Ostroha z polohy Mladý háj (tab. I: 2) má výraznejší bodce a celkovo pôsobí o niečo mohutnejšie oproti exempláru z hradiska Valy, čomu nasvedčuje aj jej väčšia hmotnosť. Ostrohy tohto typu majú bodce (často) ihlanovitého tvaru ozdobený rôznym spôsobom. Buď je to tenká platnička, ktorá je pomerne bežná v tomto období alebo guľôčka, prípadne (ako pri bojnianskych exemplároch) určité „zhrubnutie“ kosoštvorcového tvaru, ktoré je však menej frekventovaným výzdobným prvkom (Ruttkay 1976, 349, 350, obr. 72). Tento tvar bodca zaradil N. Gossler (1998, 587, obr. 14) k svojmu typu k3, ktorý sa vyskytuje už v 12. stor., ale pretrváva aj počas 13. stor., z ktorého sa vyvinula forma tenkej platničky s kvadratickým prierezom (u nás viac rozšírená). Ukončenie ramien v tvare jedného pozdĺžneho obdĺžnikového otvoru je pri tomto type ostrôh pomerne bežné. Obdobné exempláre sa našli napr. v Modrej-Zámčisku (Farkaš 2001, obr. 13: 6), v Hurbanove-Bohatej (Habovštiak 1961, napr. obr. 27: 9)⁴, či v blízkosti lesnej cesty v katastri obce Kordíky v Kremnických vrchoch

⁴ Ide o objekt 12, kultúrnu jamu oválneho pôdorysu, z výplne ktorého pochádza aj niekoľko mladších nálezov, napr. koliesko z ostrohy, či tenkostenná šedá keramika (niekedy s prímiesou tuhy). Podobná situácia je aj v niektorých iných objektoch z tejto lokality a autor ich označuje ako mladšie objekty (Habovštiak 1961, 473). Nie je jednoznačné, kde presne sa našla ostroha s plastickým „zhrubnutím“ bodca, je však zaiste staršia ako ostatné nálezy pochádzajúce z výplne tohto objektu.

(Kvietok 2014, 92, obr. 4). Z najbližšieho okolia je známy ojedinelý nález pozlátenej ostrohy podobného typu z katastra obce Lipovník, ktorá však má len mierne ohnuté ramená a iný tvar bodca (Jakubčinová 2021). Ide o typ ostrôh často sa vyskytujúci v Európe a bádatelia sa väčšinou zhodujú na ich datovaní do 12.–13. stor., v 13. stor. u nás patria k zriedkavejším nálezom (Gossler 1998, 587, obr. 14; Hilczerówna 1956, 18; Koošová 2004, 527–530, tab. 1; Kirpičnikov 1973, 66, 67, obr. 37; 38; Ruttkay 1976, 349, 350).

Druhý typ (tab. I: 3–5) predstavuje ostroha, ktorá má výrazne prehnuté ramená a na bodci je umiestnené koliesko so šiestimi lúčmi. A. Ruttkay (1976, 350–352, obr. 72) ich zaradil k svojmu typu C, Z. Hilczerówna (1956, 63) k typu III, R. Krajíc (2003, 122, 125, obr. 104; 105) k typu IIIa. Pre tento typ ostrôh je rovnako charakteristická dĺžka medzi 101 až 150 mm, v neskoršom období sú však bežné artefakty s dĺžkou do 200 mm, prípadne aj dlhšie. Bodec majú zvyčajne rovný alebo smerujúci nadol, s dĺžkou do 30 mm alebo 60 mm, a najčastejšie s kolieskom so šiestimi lúčmi (Košová 2004, 525, 533; 2007, 262, graf I). Ukončenie ramien tohto typu ostrôh býva rozličné, platnička (rôzneho tvaru) s dvoma okrúhlymi otvormi alebo s jedným otvorom obdĺžnikového, alebo okrúhleho tvaru. Ostrohy boli na obuv upevňované na jednej strane prackou a na druhej strane bol remeň vložený do upevňovacieho kovania, zloženého z háčikov s platničkami rôznych tvarov (Košová 2004, 525, 533). Kovania boli umiestnené buď spolu v jednom otvore, ak mala ostroha rameno ukončené jedným otvorom (okrúhlym alebo pozdĺžnym), alebo boli rozdelené do dvoch otvorov, v prípade, že ostrohy mali ramená ukončené platničkou s dvoma otvormi (pozri napr. Ellis 2011, obr. 95–98; 105). Na ostrohách nebývajú často zachované, podobne ako aj pracky (zrejme často dochádzalo k ich poškodeniu, čo by mohlo vysvetľovať prípadnú stratu ostrohy). Bojniansky exemplár má zaujímavý tvar pracky, dvojitej s prehnutou pozdĺžnou stranou a roztepanou kratšou časťou rámu, ktoré sa používali dlhšie obdobie (11.–16. stor.; Vích/Žákovský 2016, 320). Menšie artefakty môžeme vidieť ako súčasť garnitúry ostrohy, ale väčšie exempláre sa používali aj na opasku. Sú zväčša vyrobené zo železa, ale mohli byť aj z iných kovov (Heindel 1990, 21, 22; Vích/Žákovský 2016, 320). Zriedkakedy sa nájdu priamo na ostrohe (napr. Kotowicz 2004, 50, obr. 49; Kouřil 1979, obr. 2: 13; Vích 2013, obr. 10: 3), mnohokrát evidujeme len samostatne zachované pracky (napr. Polla/Egyházy-Jurovská 1975, obr. 1: 2). Ostrohy s kolieskom s viacnásobnými lúčmi a výrazne ohnutými ramenami sa datujú od 13. do 14. stor., s presahom do 15. stor., na čo poukazuje aj ukončenie ramien s dvoma okrúhlymi otvormi na platničke výraznejšie zastúpené skôr v 15. stor. (Hilczerówna 1956, 63; Krajíc 2003, 122, 125; Koošová 2004, 530–536, 539, tab. 1; 2007, 262; Ruttkay 1976, 350–352; Slivka 1980, 248). Patria k pomerne rozšíreným nálezom na území Slovenska (analógie pozri napr. Hanuliak 1989, tab. XIII: 33; Hrubec 1975, obr. 26; Koošová 2004, 533; Měchurová 1997, tab. LVII: 1; Polla 1986, obr. 139: 10; Slivka 1980, obr. 10: 8, 11; 11: 4, 6, 12: 4).

Posledný typ ostrôh zastupujú exempláre s rovnými ramenami, ktoré sa však odlišujú ukončením ramien a bodcom. Ide o dva nálezy z hradiska Valy (tab. II: 1, 2) a dva z polohy Mladý háj (tab. I: 6, 7). V dvoch prípadoch ide o ostrohy, ktoré majú vo vidlicovitom tvare bodca umiestnené koliesko s viacnásobnými lúčmi (tab. I: 6; II: 2). Dva ďalšie majú jednoduchý bodec bez akéhokoľvek zdobenja, na konci mierne rozšírený (tab. I: 7; II: 1). Bodec je takmer rovný podobne ako ramená, prípadne mierne vyhnutý smerom nahor. Jeden exemplár s kolieskom má ramená ukončené pozdĺžnou koncovou platničkou s dvoma okrúhlymi otvormi, vyhnutou v rovnakom smere ako bodec (tab. I: 6)⁵. Ďalší artefakt s kolieskom (z hradiska Valy) má ramená ukončené očkom netradičným spôsobom (tab. II: 2). Ramená sú širšie s obdĺžnikovým prierezom a na konci sa stenšujú a stáčajú do tvaru háčika. Vytvárajú tak ukončenie ramien na spôsob „štylizovaného okrúhleho oka“. Koniec tohto oka je ozdobne slimákovito zatočený. Rovnaké ukončenie ramien majú aj ďalšie dve ostrohy z Bojne (tab. I: 7; II: 1), ktoré sa však od opisovaného nálezu odlišujú jednoduchým bodcom (bez kolieska) a nezdobným ukončením otvoru ramien. Dva nálezy, konkrétne z hradiska Valy (tab. II: 1, 2), majú ešte do otvorov na konci ramien upevnenú pravouhlú železnú „fixačnú platničku“, tvarom pripomínajúcim kramľu so zahnutými koncami. V jednom prípade sú jej konce, podobne ako konce ramien ostrohy s kolieskom, ozdobne zatočené. Celková dĺžka ostrôh sa pohybuje medzi 125 až 139 mm (ostrohy s kolieskom majú do 130 mm), pri rozpätí ramien 92–118 mm a dĺžke bodca asi 35 mm (v jednom prípade 29,5 mm). Ide o štandardné rozmery ostrôh z oblasti Slovenska od druhej polovice 15. až do prelomu 16. a 17. stor. (Košová 2007, 266). Hmotnosť ostrôh z hradiska Valy je (117,8 a 111,8 g) o niečo väčšia ako z polohy Mladý háj (77,7 a 85,3 g), zrejme aj kvôli netypickej železnej „fixačnej platničke“.

Ostrohy s rovnými ramenami (s kolieskom) sa začínajú vyskytovať od druhej polovice 15. stor. a využívajú sa hlavne v priebehu 16. a 17. stor. Niektoré typy však prežívajú aj v neskoršom období (Žákovský/Schenk 2017, 63). Väčšina ostrôh (52 %) tohto typu sa pohybovala stále ešte v rozmedzí 101–150 mm, až

⁵ Koliesko v bodci je značne poškodené.

v neskoršom období 17. stor. sa začínajú vyskytovať aj menšie exempláre (Koóšová 2007, 266). Viacero ostrôh z územia Slovenska bolo objavených predovšetkým v areáli hradov, prípadne miest, v dedinskom prostredí skôr výnimočne (Koóšová 2007, 266, tab. 2). V poslednom čase sa týmto typom venovali viacerí bádatelia predovšetkým z Čiech (Vích/Žákovský 2012, 110; Žákovský 2011, 145; Žákovský/Schenk 2017, 63 – tam aj viac literatúry) a Poľska (Krzyszowski/Michalak 2008, 170; 2017), ktorí ostrohy s rovnými ramenami datujú do obdobia od 15. do 17. stor., pri niektorých tvaroch s presahom až do 18. stor. U tohto typu ostrôh sa zaznamenalo široké spektrum rozličných tvarov aj úplne nových foriem ukončení ramien (Koóšová 2007, 266). Bojnianske artefakty, svojimi netypickými ukončeniami ramien, prispievajú k rozšíreniu variability týchto tvarov. Zaujímavosťou je aj kovová „fixačná platnička“ umiestnená v ramenách niektorých exemplárov. Analógie k nim nie sú veľmi početné. Zväčša ide o ostrohy s rovnými ramenami, avšak ojedinele sa vyskytnú aj ostrohy s výrazne ohnutými ramenami (Bošković 2009, 122, obr. 64; Dzembas 1999, 277, obr. 7; Szendrei 1896, obr. na s. 650; Zschille/Forrer 1891, tab. XIX: 1, 2⁶; Wagner/Drobná/Durdík 1956, časť IX, tab. 36: 1). Obdobný exemplár na Slovensku sa našiel v Pezinku, časť Cajla. V ramenách má upevnenú kovovú „fixačnú platničku“, ktorá však nie je tak výrazne odsadená ako u bojnianskych nálezov (Farkaš 2015, obr. 21: 20)⁷. Presnejší účel spomínanej „fixačnej platničky“ je otázný. Ostrohy sa na nohu upevňovali zväčša pomocou dvoch (kožených) remienkov. Jeden remienok prechádzal ponad klenbu chodidla a druhý popod chodidlo, pred pätou. Ich úlohou bolo čo najlepšie zafixovať ostrohu na obuvi (Wagner/Drobná/Durdík 1956, 93, 94, časť IX, tab. 36: 1)⁸. Je možné, že ak sa ostroha vyrábala presne na mieru, tak namiesto spodného remienka bola umiestnená takáto „fixačná platnička“, ktorá prechádzala (podobne ako druhý kožený remienok) popod chodidlo, pred opätkom. J. Szendrei (1896, 233) konštatoval, že podobné ostrohy sa používali na turnaje v 15. stor. (kvôli stabilnejšej fixácii ostrôh?). Druhou variantou je tiež možnosť, že sa používali pri inom type obuvi, aká sa bežne nosila. Na to by poukazovali aj (minimálne) dva rozdielne varianty týchto „fixačných platničiek“. Akiste nejde o bežnú úpravu upevnenia ostrohy, hoci, keďže ide (zväčša) o mladšiu záležitosť, možno však tomu dosiaľ nebola venovaná dostatočná pozornosť. Je možné, že by medzeru doplnilo publikovanie ďalšieho materiálu zo Slovenska, ako aj iných krajín. Bojnianske exempláre bez kolieska môžu predstavovať jednoduchšie artefakty či nedokončené exempláre. Je však pravdepodobné, že ako sa móda neustále menila, začali sa znova objavovať aj tvary ostrôh bez kolieska.

PRACKY

Pracky patria k pomerne bežne sa vyskytujúcim nálezom vo všetkých časových obdobiach, keďže boli súčasťou každodenného života človeka. Používali ich muži, ženy a okrem bežného použitia na odev sa často využívali k upevneniu remeňa na výstroji koňa či na garnitúre ostrôh. Bez presnejších nálezo- vých okolností nie je vždy jednoduché určiť, aký bol ich presný účel. Malé pracky mohli byť súčasťou garnitúry ostrohy. Pracky rôznych veľkostí slúžili k upevneniu konského postroja, sedla, strmeňa, či ohlávky. Najbežnejšie stredne veľké pracky a ozdobené exempláre boli zrejme súčasťou opaska, aj keď to nemôžeme považovať za pravidlo (Ruttkay 1989, 362–364).

Nálezy z Bojne predstavujú jednoduché železné pracky rôznych tvarov a rozmerov, bez akejkoľvek výzdoby. Prvým typom je okrúhla pracka (tab. II: 3). Vo všeobecnosti ide predovšetkým o železné exempláre, od konca 13. stor. sa však vyskytujú aj bronzové okrúhle pracky. Tento typ nemá upevňovacie kovanie a na Slovensku ich nachádzame v hroboch už od druhej polovice 12. do prvej polovice 14. stor. (Ruttkay 1989, 362–364, obr. 1: 88), ojedinele aj neskôr (Krupica 1978, 261, 294, tab. XLII: 20). Vnútorňý priemer rámu pracky z Bojne svedčí o tom, že bola použitá na opasok/remeň so šírkou okolo 30 mm. Ich veľkosť môže byť rôzna, poznáme menšie aj väčšie exempláre. Je možné, že menšie subtilnejšie exempláre

⁶ Podobná ostroha s kovovou „fixačnou platničkou“ s výstupkami v spodnej časti (ale s rovným bodcom) je dnes uložená v Metropolitnom múzeu v New Yorku. Uvádza sa, že ide o výstupky, ktoré pomáhali pri chôdzi na ľade a je datovaná do raného 17. stor. *Rowel Spur (right)*; dostupné na <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/29243> [1. 8. 2021]

⁷ Obdobný typ (menej odsadenej) „fixačnej platničky“ môžeme nájsť (publikované) tiež len v ojedinelých prípadoch napr. Bošković 2009, 122, obr. 63; Szendrei 1896, 233, obr. 725.

⁸ V Metropolitnom múzeu v New Yorku sú zobrazené ešte dva exempláre s kolieskom, ktoré však namiesto kovovej „fixačnej platničky“ majú v oboch ramenách umiestnenú reťaz. Možno je to istý variant kovovej „fixačnej platničky“ či pásoviny, ktorý bol umiestnený zrejme podobným spôsobom ako „fixačná platnička“. *Rowel Spur (a)*; dostupné na: www.metmuseum.org/art/collection/search/29216 [1. 8. 2021]. *Rowel Spur (b)*; dostupné na: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/33685> [1. 8. 2021]

(s priemerom okolo 20 mm) nosili deti či ženy, zatiaľ čo väčšie kusy nájdeme skôr u mužov (Krupica 1978, 294; Ruttkay 1989, 364). Analogické nálezy nájdeme napr. v Hurbanove-Bohatej (Habovštiak 1961, obr. 17: 4), Dolnom Poltári (Hrubec 1971, obr. 3: 2), na hrade Šariš (Slivka 1980, 255, obr. 15: 18) či Devín (Kraskovská 1968, obr. 3: 4, 6, 8) alebo na Pustom hrade (Beljak a i. 2014, tab. XXXVIII: 2), v hrobách v Ducovom (Ruttkay 1989, obr. 1: 88), ako aj na cintoríne pri kostole v intraviláne Devína (Keller/Plachá/Divileková 2007, 159, obr. 19: 12–15). Ďalším typom sú dve pracky obdĺžnikového tvaru so zaoblenými rohmi, ktoré majú na prednej časti rámu umiestnenú plechovú trubičku, s rozdielnou dĺžkou (tab. II: 5, 6). Podľa A. Ruttkaya (1989, 364, obr. 1: 807) slúžila trubička na ľahšie preťahovanie remeňa a v hrobách z Ducového patria k mladšiemu horizontu pochovávaní (14.–15. stor.). Podobný typ pracky sa našiel napr. v Zalužanoch (Polla 1962b, obr. 111: 1), Bratislave (Polla 1979, obr. 112: 4), v hrobe pri kostole v Poprade, časť Spišská Sobota (Hoššo 1990, 61, obr. 21: 4) či na Pustom hrade (Beljak a i. 2014, tab. XXXVIII: 5). Niekedy bývajú rám pracky a plechová trubička ozdobené, napr. rytými líniami (Egan 2011, 57, obr. 42: 35; Gossler 2011, tab. 10: 217). Ďalším artefaktom, pomerne bežným v danom období, je dvojdielna pracka (tab. II: 7; Slivka 1980, 255, obr. 15: 4, 5). Predná oválna časť reprezentovala vlastnú pracku, zatiaľ čo zadná kvadratická časť slúžila na prevlečenie remeňa (Ruttkay 1989, 365). Obdobné typy praciek možno nájsť napr. na hrade Devín (Polla/Egyházy-Jurovská 1975, obr. 21: 7), Bratislavskom hrade (Polla 1979, obr. 112: 6), na lokalite Gajary-Posádka (Polla 1962a, obr. 8: 6) či Ducové (Ruttkay 1989, 365, obr. 1: 458). Netradičným nálezom je bronzová kvadratická pracka so stredovou priečkou, pod ktorou je umiestnené okrúhle (poškodené) očko (tab. II: 4). Takéto exempláre s oválnym alebo kvadratickým rámom, ako aj očkom, nepatria k relatívne bežným predmetom. Typologicky prináležia k dvojdielnym prackám so stredovou osou, na ktorej bol umiestnený trň, a ktoré majú ešte v spodnej časti rámu umiestnené očko, do ktorého sa pomocou háčika pripevňoval vedľajší remeň (Fingerlin 1994, 43; Marek 2008, 81; Wachowski 1996). Môžu mať rôznu veľkosť, ako aj materiál, z ktorého boli vyrobené. Ide skôr o ojedinelé predmety, ktoré sa datujú od druhej polovice 15. až do prvých desaťročí 17. stor. (Egan/Pritchard 2002, 99, obr. 63: 457; Fingerlin 1994, 43; Marek 2008, 81, obr. 113; Wachowski 1996).

ZUBADLÁ

Medzi základné súčasti výstroja koňa patria predovšetkým zubadlá, ktoré slúžili na ovládanie koňa. Problematike konského postroja v stredoveku sa venovali viacerí bádatelia u nás aj v zahraničí, ale pre naše územie sú východiskovou literatúrou predovšetkým štúdie A. Ruttkaya (1975; 1976), Z. Měchurovej (1980; 1984), M. Slivku (1980) a v poslednom období R. Krajíc (2003). Zo spracovávaného obdobia sem môžeme zaradiť hlavne dve dvojdielne zubadlá s postrannými krúžkami z Bojnei III (tab. IV: 1, 2) a časť zubadla z polohy Halšiny (tab. IV: 3). Prvý typ má plné ramená s obdĺžnikovým prierezom, zatiaľ čo druhý má jedno rameno plné a druhé v tvare tuľajky. Dvojdielne zubadlá s postrannými krúžkami s plnými ramenami patria k bežným exemplárom a ich používanie je doložené počas dlhšieho časového obdobia. Vonkajšie očka boli zväčša okrúhle a koniec ramien zaoblený alebo rovný (ojedinele s malým hrotitým výčnelkom), vyskytujú sa však aj vonkajšie očka v tvare háčika. M. Slivka (1980, 258) datuje dvojdielne zubadlá s postrannými krúžkami do 12.–14. stor. R. Krajíc (2003, 114, obr. 100) nálezy z lokality Sezimovo Ústí zaradil do obdobia od začiatku 14. až do prvej polovice 15. stor., pričom typ 2a⁹ dominuje v období prvej polovice 14. stor. Takýto typ zubadiel sa mohol využívať skôr pre kone, ktoré boli určené na cestovanie alebo ťažné kone, prípadne pre kone ľahšej jazdy (Ruttkay 1976, 356).

Zubadlá s ramenami v tvare tuľajky (lievikovito sa rozširujú od vnútorného očka smerom k vonkajšiemu očku) predstavujú artefakty so zložitejšou technológiou výroby. Napriek tomu boli pomerne rozšírené a vyskytujú sa typy s postrannými krúžkami aj s postrannicami (Měchurová 1985, 101). R. Krajíc (2003, 114, obr. 98) z lokality Sezimovo Ústí označil tieto exempláre ako typy 4 a 5, pričom typ 4 má postrannice a typ 5 postranné krúžky.¹⁰ Takto tvarované zubadlá sa mohli používať pre citlivejšie kone alebo kone s poranením pysku, snáď ak mal kôň poranenú len jednu stranu (Popluhár a i. 2002, 61). Mohlo byť vhodné pri výcviku mladých koní, keďže umožňovalo aj ľahšie manévrovanie koňa (Cosma 2014, 571). Kvôli nižšej celkovej hmotnosti sa vyrábali duté a rovnako aj lievikovitý tvar ramien bol pre koňa zne-

⁹ Ide o zubadlá s postrannými krúžkami a s ramenami, s kvadratickým alebo okrúhlym prierezom, ukončenými oblou alebo vodorovnou hranou (Krajíc 2003, 112, obr. 98).

¹⁰ Analogické zubadlá sa výnimočne vyskytli už v 7.–8. stor. (Cosma 2014; Zábojník 2004, 51). U nás je známy exemplár z Devínskej Novej Vsi z hrobu 113, vyhotovený z bronz (Eisner 1955, obr. 29: 5). Avšak z Transylvánie pochádzajúce nálezy sú vyrobené zo železa (Cosma 2014, 563, obr. 2: 3). Tento typ zubadiel s lievikovito tvarovanými (dutými) ramenami sa vyskytuje aj v súčasnosti (Popluhár a i. 2002, 61).

siteľnejší (Popluhár a i. 2002, 61). Zubadlá, ktoré majú rozdielne ramená, neboli zatiaľ nájdené vo väčšom množstve. N. Gossler (2011, 23, 24, 68) ich vo svojom členení označil ako typ C, teda zubadlá s rozdielnym prierezom ramien. Avšak konštatuje, že ide o opravované alebo zámerne vyhotovené exempláre. Badaťelia zaraďujú zubadlá s ramenami v tvare tuľajky predovšetkým do druhej polovice 14. až na začiatok 15. stor., niekedy s presahom aj do 16. stor. (Gossler 2011, 66; Krajíc 2003, 114, obr. 98; Polla 1986, 261).

Na území Slovenska sa oba typy zubadiel našli na rôznych lokalitách – hrady (napr. Bratislavský hrad: Polla 1979, tab. XXX: 5; Čebovce: Pilková/Šimončíčová-Koóšová 2016, tab. III: 1, 2, 6; hrad Parič v Trebišove: Slivka 1980, obr. 18: 2; Šarišský hrad: Slivka 1980, obr. 16: 3–5; 18: 3), zaniknuté stredoveké dediny (napr. Východná: Pieta/Giertlová 1999, obr. 109: 5; 110: 7, 10; Košice-Krásna: Polla 1986, 126: 2, 3, 5; Hurbánovo-Bohatá: Habovštiak 1961, obr. 27: 20; Zalužany: Polla 1962b, 130, 131, tab. XI: 14), či sídliská (napr. Gajary-Posádka: Polla 1962a, obr. 9: 2, 4, 5; Jasenovo-Vyšehrad: Remiášová 1974, tab. III – vľavo dolu).

Ďalšie tri typy artefaktov, ktoré by sme mohli zaradiť do tohto obdobia, sú trochu netradičné. V prvom prípade ide o jedno rameno s okrúhlym vnútorným (poškodeným) očkom a s dutým podlhovastým, vonkajším očkom (tab. IV: 6). Je možné, že ide o súčasť dvojdielného zubadla s postrannými krúžkami (napr. László 1994, obr. 2: 7; 4: 3), ale taktiež mohlo byť súčasťou pákového zubadla (napr. Zschille/Forrer 1893, tab. XII: 1). Na základe stupňa zachovanosti ho však nie je jednoduché presne zaradiť a určiť.

V druhom prípade ide o tyčinku s tordovaným telom, s koncami stočenými do tvaru ulity a v strede s okrúhlym očkom vyčnievajúcim na jej jednu stranu (tab. IV: 4). Tento typ nálezu býva v literatúre označovaný v prvom rade ako „postrannica“. Mohla byť súčasťou dvojdielných zubadiel s postrannými krúžkami, pričom bola zavesená na krátkej reťazi na postrannom krúžku alebo pákového zubadla. V oboch prípadoch nepatria k veľmi bežným variantom (Dvořáková 2007, obr. na s. 10, 11, 151; Gossler 2011, 26). Mohli slúžiť na rýchle odopnutie a zapnutie zubadla v prípade nebezpečenstva či rýchleho odchodu jazdcov (Dienes 1966, 222, 223, obr. 17; 18). V literatúre sa však môžeme stretnúť aj s iným pomenovaním tohto artefaktu, a to „kotva reťaze“ (Hylmárová/Klír/Černá 2013, 577, 578; Krajíc 2003, 75). Jej funkcia bola rôzna, keďže reťaz bolo možné použiť pri viacerých činnostiach. Mohla sa využiť pri stavbách, ale taktiež ako súčasť vozov, postroja koní, pri práci v lese a na upevnenie postroja koňa do ojí na voze¹¹ (Palkovič 1957, 86, obr. na s. 82). Dva podobné, ale nie totožné exempláre sa našli na hradisku Valy a v polohe Mladý háj (tab. IV: 7, 8). Odlišujú sa hladkým telom, väčšou dĺžkou aj hmotnosťou, pričom len jeden exemplár má konce stočené do tvaru ulity a na zadnej strane bol čiastočne ozdobený. Pri všetkých troch kusoch ide o solitérne nálezy, ktoré neboli nájdené vo funkčnej polohe, a preto sa nedá jednoznačne určiť ich funkcia ani datovanie. Exemplár z Bojnej III (tab. IV: 4), ktorý je subtilnejší, mohol byť zrejme súčasťou zubadla. Varianty z hradiska Valy a z polohy Mladý háj (tab. IV: 7, 8), keďže ide o väčšie kusy, mohli slúžiť skôr ako kotva reťaze, možno práve na upevnenie postroja koňa k vozu, hoci nemožno vylúčiť, že ide aj o súčasť zubadla. Tieto artefakty mohli byť používané veľmi dlhé obdobie. Posledným artefaktom je atypické kovanie lichobežníkového tvaru (tab. IV: 5), v strede s otvorom a s malým uškom na zavesenie, ktoré mohlo patriť k výstroju koňa. Uško bolo v niečom prichytené a lichobežníkové kovanie zrejme slúžilo na upnutie (možno) koženého remeňa.

PODKOVY

Úlohou podkovy bolo chrániť kopyto zvierťa pred opotrebovaním, ako aj pomáhať pri ťahaní a zvyšenej námahe (Měchurová 1980, 191, 192). Dôležitým prvkom, ktorý sa sledoval na podkovách, bol celkový tvar (hlavne ramien), tvar a počet ozubov, počet klincov, resp. otvorov pre klince, prítomnosť alebo absencia drážky aj hmatca (Drnovský/Guricová 2010, 53, 54; Krajíc 2003, 102). Týmto artefaktom sa venovali viacerí badatelia, ktorí na základe spracovávaného materiálu vypracovali svoje typológie (Baxa 1981, 425–443; 1982, 495–498; Beranová 1970, 15–19; Drnovský/Guricová 2010, 53–61; Kaźmierczyk 1978; Krajíc 2003, 100–109; Nekuda 1985, 129–135; Šaurová 1979, 295–301; Vránová/Vrána 2012).

Podkovy z bojníanskej zbierky predstavujú pomerne malý súbor (tab. III). Celkovú dĺžku ani šírku podkov nie je možné zhodnotiť, keďže ide prevažne o poškodené exempláre, z ktorých sa často zachovalo len jedno rameno, resp. jeho časť. Šírka ramien sa pohybovala v rozmedzí 21–37 mm, jeden exemplár bol široký 44 mm. Takmer všetky ramená boli ukončené ozubom rôzneho tvaru, niekedy len akoby jednoduché ohnutie ramena (tab. III: 1, 3, 4, 6–8). Klince, resp. otvory pre klince, neboli umiestnené v drážke, v dvoch prípadoch ide skôr akoby len o naznačenie drážky (dva najmladšie nálezy s ozubmi a hmatcom

¹¹ Zaiste sa dá nájsť na našom území viacero artefaktov z nedávnej minulosti, keď bolo bežné mať v dome voz a koňa, napr. ako aj na novovekom náleze z Komáran, ktorý je rovný a na zadnej strane má plastickú výzdobu (Jakubčinová 2022, obr. 8: 1).

majú otvory v drážkach). Okolo otvorov bolo tzv. lôžko, asi na lepšie zafixovanie klinca (*Krajčic* 2003, 100). Podľa rozdelenia *P. Baxu* (1981, 430, 431, obr. 12; 1982, 496) ich môžeme zaradiť k typu II s ozubmi jedno-ducho zahnutými, a k typu III, podkovy s prehnutými ramenami a s vytiahnutými šikmými ozubmi. Podľa rozdelenia *R. Krajčica* (2003, 100–109) ide o typy 4 a 5, prípadne 7, ktoré datuje od polovice 14. až do polovice 15. stor. Podľa *J. Kaźmierczyka* (1978, 74–78, 86–97, obr. 20; 26; 27) ide najskôr o typ IV/2, VI/1 či VI/2 s datovaním od 13. až do 15. stor. Analogické nálezy poznáme z viacerých lokalít na území Slovenska (napr. *Baxa* 1981, obr. 3; *Pilková/Šimončíčová-Koóšová* 2016, 179, tab. III: 8; *Polla* 1979, tab. XXX: 8, 9; 1986, obr. 128: 4, 7, 8; *Rusnák* 2009, obr. 4). V bojníanskom súbore sa nachádza ešte jeden nezvyčajný exemplár (tab. III: 2), z ktorého sa zachoval len fragment postrannej a prednej časti podkovy s niekoľkými klincami (tri sú umiestnené v pomerne krátkej drážke a jeden väčší, má svoje miesto, netypicky, mimo drážky v blízkosti vrchného oblúku prednej časti). Na dvoch miestach je viditeľné akési predĺžené zahnutie smerom k hornej ploche podkovy. *M. Slivka* (1980, 262) a *P. Baxa* (1981, 436) vo svojich prácach spomínajú istý typ špeciálnych podkov. Ide o tzv. ortopedické (alebo ochranné či zdravotné) podkovy, ktorých úlohou bolo pomôcť pri poranení, prípadne pri určitej defomácii kopyta koňa. Niektoré mali cez stred oblúka podkovy pripevnenú železnú platničku (napr. *Slivka* 1980, obr. 20: 1; *Polla* 1962b, tab. XI: 17). Je možné, že bojníansky nález reprezentuje túto kategóriu podkov, ktorej sa bádatelia zatiaľ príliš nevenovali. Bojníanske artefakty predstavujú fragmentárny súbor, až na posledné dva celé (mladšie)¹² exempláre a jeden len čiastočne poškodený kus. Z týchto celých kusov dva patria zrejme k podkovám zo zadného kopyta, ktoré majú skôr srdcovitý tvar, a jedna z predného kopyta, vďaka svojmu kruhovému tvaru, čo je viac bežné u súčasného koňa (podľa *Clark* 2011a, 97–100; *Drnovský/Guricová* 2010, 60).

TESÁK

Tesák patrí medzi sečné zbrane, ktoré môžu mať rovnú alebo mierne zahnutú čepeľ, s ostrím na jednej alebo oboch stranách. Je kratší ako meč alebo šabľa, ale spravidla dlhší ako dýka. Čepeľ prechádza do rukoväte, ktorá mala zvyčajne obloženie z organického materiálu, drevené alebo kostené (*Brych* 1994, 257; *Slivka* 1980, 223). U nás sa im venovali viacerí bádatelia, išlo o nové, často ojedinelé, nálezy, publikované v rôznych periodikách¹³. V nedávnom období ich v Čechách podrobne spracoval *P. Žákovský* (2014, 199), ktorý primárne rozdelil tesáky do troch skupín – krátke nožovité tesáky (typ A), jednoručné tesáky (typ B) a dlhé obojručné tesáky (typ C) a niekoľko podskupín. Vo svojej práci sa venoval aj tvarom a typom rukoväte jednotlivých exemplárov, ako aj typu záštity či záštitného trňa, čo zhrnul v niekoľkých rozličných modeloch.

Bojníansky železný tesák (tab. V: 1) bol odkrytý v centrálnej časti areálu hradiska Valy, v tesnej blízkosti lesnej cesty (v hĺbke približne 40 cm), severne od sondy III/a (sektor VI-D) na mieste pracovne označenom ako plocha 5. Na základe tvaru a dĺžky čepele tesáka z Bojne patrí tento exemplár podľa rozdelenia *P. Žákovského* (2014, 208) ku krátkym nožovitým tesákom, typu A₃, ktorý bol rozšírený dlhšie časové obdobie. Rukoväť tesáka z Bojne je na oboch stranách odsadená od čepele a smerom ku koncu rukoväti sa mierne jednostranne rozširuje, pričom ukončenie rukoväte je zaoblené. Obloženie rukoväte sa nezachovalo, ale bolo pripevnené piatimi nitmi. Podľa rozdelenia *P. Žákovského* (2014, 259–267) možno rukoväť zaradiť k typu Ia₄. Podobný, avšak o niečo menší a poškodený (zatiaľ nepublikovaný), exemplár pochádza z lokality Klátova Nová Ves (okr. Topoľčany). Analogický tvar rukoväte zo Slovenska má napr. nález z Pustého hradu (*Antoni* 2014, obr. 3). Bojníansky tesák má nezvyčajný záštitný trň a analógie k tomuto typu sú skôr ojedinelé. Jeho vrchná časť je mierne zvlnená, na bokoch je zošíkmený. V spodnej časti hlavice trňa sú umiestnené dva zahrotené výbežky mierne zahnuté smerom k jeho vrchnej časti. Neveľkú skupinu záštitných trňov v práci *P. Žákovského* (2014, 447, 448) tvoria varianty „s plochými srdcovitými alebo zo srdcovitého tvaru odvodenými hlavicami“ ktoré majú často v spodnej časti drobné hrotité výčnelky či výbežky (jeho typ 11). Aj podľa autora ich tvar nie je úplne uniformný či jednotný, vychádzajú však zo spoločného základu. Pochádzajú nielen z Moravy a Čiech (napr. *Chmielowiec/Kašpar/Zdaniewicz* 2013, obr. 15: c), ale ojedinele ich môžeme nájsť aj v Poľsku a možno ich datovať do širšieho

¹² Posledné dva celé exempláre pochádzajúce z hradiska Valy predstavujú pravdepodobne najmladšie (novoveké) nálezy. Okrem ozubov kvadratického tvaru na konci ramien, majú vo vrchnej časti oblúku hmatec. Hmatec bol dôležitý pre stabilnejšie postavenie koňa predovšetkým v kopci a mal zabráňovať jeho pokľznutiu v strmšom teréne. Začína sa používať už od vrcholného stredoveku, ale spája sa predovšetkým s mladším obdobím. Hmatec spolu s väčšími ozubmi bol zrejme viac využívaný u ťažných koní, ktoré sa potrebovali silnejšie zaprieť v náročnejších terénoch (*Drnovský/Guricová* 2010, 60; *Krajčic* 2003, 108).

¹³ Napr. *Antoni* 2014; *Bača/Krupa* 1991; *Egyházy-Jurovská/Zachar* 1987; *Furman* 2016; *Giertylová* 2003; *Habán* 2006; *Klčo* 2001–2002; 2017; *Klčo/Krupa* 2004; *Kvietok* 2004; 2014; *Pieta/Giertylová* 1999; *Polla* 1962a; *Slivka* 1980, 223, 224; *Uličný* 2001; *Urmínský* 1995.

obdobia od konca 14. do začiatku 16. stor. (Žákovský 2014, 448). Celkovo tento typ nožovitých tesákov sa dá zaradiť k značne rozšíreným exemplárom, ktoré boli využívané v rozmedzí od konca 14. až do začiatku 16. storočia (Kouřil/Žákovský 2014, 55, tam aj analogické exempláre). Tieto zbrane boli rozšírené medzi ľuďmi z rozdielnych sociálnych skupín, vo vojenských družinách, ale aj medzi mešťanmi a šľachticmi (Brych 1994, 260). Často sa spájajú s osídlením husitských vojsk na Slovensku, ako aj v Čechách a na Morave. Poukazujú na to nálezy z opevnených lokalít, prípadne hradov, na ktorých sa tieto vojenské družiny zdržiavali (Brych 1994, 259; Slivka 1980, 223, 224). Napriek menšiemu množstvu publikovaných nálezov¹⁴ (napr. oproti Čechám) možno skonštatovať, že tento typ zbrane, prípadne jeho časti, bol na Slovensku objavený na rozličných lokalitách. Ide predovšetkým o hrady (napr. hrad Devín, Bratislavský hrad, Pustý hrad – Antoni 2014; Polla/Egyházy-Jurovská 1975, obr. 10: 1), zaniknuté stredoveké dediny (napr. Hurbanovo-Bohatá, Slovenská Ves, Východná – Giertlová 2003, obr. 6: 10; Habovštiak 1961, obr. 27: 1; Pieta/Giertlová 1999, obr. 111: 10) či sídlisko (napr. Gajary-Posádka – Polla 1962a, obr. 5: 5), ale aj v blízkosti riek alebo potokov (napr. Drahovce, Dvorníky-Posádka, Horná Streda – Bača/Krupa 1991; Klčo/Krupa 2004, 20, 21; Urminský 1995) či lesných ciest (napr. Banská Bystrica, Bojná, Kordíky, Pezinok – Habáň 2006; Kvietok 2004; 2014). Početnejšie zastúpené tesáky na Slovensku máme aj v zbierkach rôznych múzeí, ktoré však zvyčajne nie sú presnejšie lokalizované.¹⁵ Nálezy v blízkosti ciest, často lesných, môžu poukazovať na náhodné straty, ako aj na frekventovanejšie využívanie týchto ciest v minulosti.

HROTY ŠÍPOV

Železné hroty šíпов, k streľbe z luku alebo kuše, patria k hojne sa vyskytujúcim militáriám na lokalitách z obdobia včasného stredoveku, ako aj z neskoršieho obdobia. V zbierke nálezov z hradiska Valy má tento typ zbrane taktiež pomerne bohaté zastúpenie, ale z celého súboru je možné len niekoľko exemplárov presnejšie zaradiť do spracovávaného obdobia. Tomuto typu zbrane sa u nás aj v Čechách venovali viacerí bádatelia (napr. Krajíc 2003, 183–186; Ruttkay 1976, obr. 54; Slivka 1980, 233), pričom pri ich vyhodnocovaní brali ako základné kritérium tvar, spôsob upevnenia na násadu a hmotnosť.

Do sledovaného obdobia možno zaradiť z bojníanskej zbierky päť hrotov šíпов (tab. V: 2–6), štyri z hradiska Valy a jeden zo Žihľavníka. V areáli hradiska sa dva hroty našli neďaleko východnej a západnej brány, južne od cesty, zatiaľ čo hrot s tuľajkou (druhý exemplár nie je presnejšie lokalizovaný) bol objavený na najvyššie položenom mieste. Tri exempláre (tab. V: 2–4) predstavujú štíhle hroty ukončené trňom, ktorý sa upevňoval do drevenej násady, a dva mali pomerne masívne telo a širokú tuľajku, do ktorej sa vkladala násada. Jeden hrot s trňom má kosoštvorcový úzky a predĺžený tvar a prierez. Druhý má predĺžené telo kvadratického prierezu, na konci zahrotené. Tieto exempláre môžeme zaradiť k typu A II a A III podľa R. Krajíca (2003, 186, obr. 150) či k typu B 10 a B 11 podľa A. Ruttkaya (1976, 331, obr. 54). Ich existencia sa dá pomerne široko datovať, ale najväčší výskyt je možné zaradiť do 12.–14. stor. Oba hroty s tuľajkou a s telom s kosoštvorcovým prierezom (tab. V: 5, 6) prezentujú exempláre, ktoré boli súčasťou výbavy striel do kuše. Zapadajú svojou dĺžkou aj hmotnosťou medzi bežné tvary – celková dĺžka od 60 do 114 mm a hmotnosť od 30 do 57,2 g (Slivka 1980, 240). Tento typ hrotov sa datuje taktiež do širšieho obdobia, najfrekventovanejšie sa používali v 14–15. stor. (Krajíc 2003, 187; Slivka 1980, 240). Podobné exempláre nachádzame na viacerých lokalitách zo Slovenska, predovšetkým hroty do kuší s tuľajkou, napr. na hradoch (Polla/Egyházy-Jurovská 1975, obr. 7: 4, 6–10; Polla 1979, obr. 113: 6, 7, 9), sídliskách (Polla 1962a, obr. 7; Ruttkay 1989–1990, obr. 4: 1–4), ale aj v zaniknutých stredovekých dedinách (Polla 1962b, 134, obr. 104: 3).

KRÁTKE HISTORICKÉ UDALOSTI O BOJNEJ OD VRCHOLNÉHO STREDOVEKU PO RANÝ NOVOVEK

Hradisko Valy (s jej prioritným osídlením) zaniklo niekedy na začiatku 10. stor. a s jeho zánikom sa akoby z tohto miesta vytratil aj život. Na lokalitu sa už ľudia nevrátili (aspoň nie s úmyslom tam bývať), ale sa usídlili na iných (prístupnejších) miestach, mimo zalesnenej krajiny. Osídlenie (ak berieme dnešnú obec Bojnú) sa len postupne rozvíjalo a presné písomné pramene s informáciami o ňom sú zachované

¹⁴ Môže to byť ovplyvnené stavom výskumu a záujmom o výskum len určitých druhov lokalít, napr. zaniknutých dedín alebo opevnených lokalít (Žákovský 2014, 109, graf 3).

¹⁵ Napr. Stredoslovenské múzeum Banská Bystrica – Sklenka 2006; Slovenské národné múzeum Martin – Pivková 2016; SNM – Múzeum Červený Kameň – Čepela 2010; Trenčianske múzeum Trenčín – Labuda 2014, 72–85.

len ojedinele. Aká veľká bola obec Bojná na začiatku je ťažké určiť. Priemerný počet domov v obci bol v 11. stor. pravdepodobne 16 domov, zatiaľ čo v 12. a 13. stor. asi 20,6 domov (*Uličný 2013*, 156, 158, 159). Písomné pramene ju nespomínajú, hoci sa predpokladá, že už pred 12. stor. patrila rodu Ilockovcov (*Lukačka 2015*, 139). Ako už bolo uvedené v úvode, prvé písomné zmienky súvisia s osadami Malé Dvorany, Kokošová a Čížovec (*Lukačka 2015*, 139). Okrem rodu Ilockovcov sa okolie dnešnej Bojne od 12. stor. spája aj s ďalšími významnými šľachtickými rodmi, Ludanickými (Čížovec), ktorí boli príbuzní s rodom Ilockovcov a Branč-Lipovnickými (Lipovník), ktoré tu v danom období vlastnili pozemky či menšie osady. Kokošová prislúchala v staršom období nitrianskemu hradu a až neskôr sa tu vytvoril nový rod (*Lukačka 2015*, 140, 141). V neposlednom rade je potrebné spomenúť aj rod Hunt-Poznanovcov, ktorému do konca 12. stor. patrila Nitrianska Blatnica a oblasť okolo povodia riečky Radošina. Tento rod vlastnil aj pozemky pri Kostole sv. Juraja spolu s dvoma dvorcami, ktoré tam boli preskúmané. Posledný majiteľ z tohto rodu ich odkázal nitrianskemu biskupstvu (*Lukačka 1994*, 102, 105; *Ruttkay 2010*, 15–20). V neskoršom období (13.–15. stor.) prislúchala obec Bojná do vlastníctva panstva hradov Tematín a Hlohovec. Hrad Tematín (situovaný S až SZ od obce Bojná aj hradiska Valy) vznikol zrejme v polovici 13. stor. a od prvej polovice 14. stor. ho vlastnili Ilockovci. Začiatkom 16. stor. prešli tieto panstvá spolu s Bojnou na dlhšie obdobie do vlastníctva rodu Thurzovcov (*Lukačka 2015*, 142, 143). Dedina postupne rástla a rozvíjala sa, dostala štatút mestečka. V roku 1424 jej bolo udelené trhové právo a jarmočné privilégia (*Horváth 1988*, 79). Na konci 16. stor. patrila medzi najväčšie sídla stredného Ponitria (107 obývaných domov). V danom období sa však viac využívala „dnešná“ cesta z Topoľčian do Piešťan, cez Bojnú a Radošinu (*Krajčík/Lukačka 1990*, 36). Okolia Topoľčian aj Bojne sa dotkli tiež udalosti spájané s husitmi, keďže v 30. rokoch 15. stor. vraj v Topoľčanoch a na Topoľčianskom hrade, ktorý leží severne až severovýchodne od obce Bojná, sídlila husitská posádka. Zrejme kontrolovala cestu od Topoľčian smerom na sever (*Varsik 1965*, 227). Dejiny Slovenska aj okolie Bojne sú poznačené viacerými vojenskými udalosťami, ktoré rôznym spôsobom ovplyvňovali obyvateľov krajiny, ako aj miest a obcí. Dôležitými udalosťami boli, okrem iného, aj turecké vpády, ktoré boli ťažkým zásahom do vývoja miest a obcí. V tom období sa mohli lesy v okolí obce (snáď aj hradisko Valy) využívať tiež ako úkryt (*Krajčík/Lukačka 1990*, 38). V neskoršom období sa pozícia Bojne zmenila, s čím súvisí aj oslabenie jej významu a dôležitosti.

ZÁVEREČNÉ ÚVAHY

Kôň bol v stredoveku a v ranom novoveku dôležitý najmä ako dopravný prostriedok. Používal sa však aj vo vojenskej oblasti, taktiež v poľnohospodárstve či pri lesnom hospodárení (*Měchurová 1980*, 187). Prítomnosť jazdcov a využívanie koní v Bojne, predovšetkým na hradisku Valy, dokladajú početné nálezy jazdeckého výstroja a súčastí konského postroja. Možno ich zaradiť najmä do obdobia včasného stredoveku, keďže osídlenie na lokalite Valy patrí prioritne do daného obdobia. Ale jazdci a kone sa v sledovanej oblasti vyskytovali aj v neskoršom období, o čom vypovedajú aj opisované artefakty. Prezentované nálezy zastupujú malú zbierku, ide hlavne o ojedinelé nálezy, ktoré sa našli na štyroch rôznych polohách (Valy, Mladý háj, Žihľavník, Halšiny). Viaceré predmety (ostrohy nevynímajúc) sa zaiste mohli využívať aj počas dlhšieho obdobia a pravdaže nemuseli sa stratiť v rovnakom čase. Z celej škály nálezov patria k najlepšie datovateľným artefaktom ostrohy, ktoré predstavujú tri základné typy. Podľa nich je možné vytvoriť (aspoň približne) tri širšie časové okruhy a do nich (čiastočne) priradiť aj ďalšie nálezy. Prvý okruh (12.–13. stor.) zastupujú ostrohy s ohnutými ramenami a zosilnenou časťou bodca, jedna sa našla na hradisku Valy a druhá na polohe Mladý háj. Môžeme k nim zaradiť aj okrúhlu pracku či hroty šípov s hrotom, ako aj dvojdielne zubadlo s postrannými krúžkami (všetky nálezy sa však mohli používať aj dlhšie). Druhú skupinu (13.–14./15. stor.) znázorňuje ostroha s kolieskom a výrazne ohnutými ramenami. Spolu s ďalšími prackami, zubadlom s ramenami v tvare tuľajky, tesákom, hrotmi do kuše s tuľajkou a podkovami, vytvárajú pomerne veľkú skupinu nálezov reprezentujúcich dané obdobie. Aj pri týchto artefaktoch je pravdepodobné, že sa využívali dlhší čas. Koncentrujú sa predovšetkým na hradisku Valy, okrem zubadla, ktoré je z polohy Žihľavník. Posledný okruh (15.–17. stor.) reprezentujú ostrohy s rovnými ramenami z dvoch polôh (Valy a Mladý háj). Väčšina všetkých spomínaných nálezov pochádza z hradiska Valy.¹⁶ Komu však patrili? Pri akej príležitosti sa stratili? Ako tieto ojedinelé nále-

¹⁶ Repertoár sledovaného obdobia, z hradiska Valy aj z ďalších polôh, dopĺňajú taktiež predmety každodennej potreby, predovšetkým nože, kľúče, kresadlá, či podkovičky, výnimočne aj kosák. Aj pri nich ide prevažne o ojedinelé nálezy (*Jakubčinová, v tlači*).

zy výstroja jazdca a koňa a militáriá nájdené v katastri dnešnej obce zapadajú do obrazu vývoja obce? A majú s ňou niečo spoločné? Odpovedať na tieto otázky nie je jednoduché. Ide zaiste o náhodné straty, snáď pri poľovačke alebo pri práci, či pri prechode cez Považský Inovec. Viaceré predmety mohli byť súčasťou výbavy aj bežného človeka (napr. nôž či pracka) alebo ako súčasť výstroja každého koňa (zubadlo, podkova). Predovšetkým ostrohy, prípadne militáriá (tesák či hroty šírov), reprezentujú výskyt jazdca, snáď aj člena vyššej spoločnosti. V dedine ako takej bývali predovšetkým obyčajní ľudia (preto zrejme výstroj jazdca či militáriá s obcou priamo nesúvisia), ale obec spolu s prilahlými pozemkami prináležala do vlastníctva Iľockovcov, ktorým patrila napr. aj hrad Tematín (Lukačka 2015, 142). Nálezy môžu poukazovať na využívanie starších ciest vedúcich cez pohorie Považský Inovec na Považie (poloha Valy či poloha Žihľavník a Halšiny), ale rovnako aj smerom k Topoľčianskemu hradu či ďalej na sever (poloha Mladý háj). Podľa dôležitosti sa komunikácie rozdeľujú na cesty nadregionálneho, regionálneho a miestneho významu (Kvietok 2014, 98). Je možné, že cesty cez všetky polohy predstavovali „len“ cesty miestneho významu, ktoré slúžili hlavne pri prácach v lese, možno aj k nenáročným prechodom cez pohorie. Cez hradisko Valy vedie komunikácia, ktorá spája Považie s Ponitím, a v minulosti bola zaiste viac využívaná ako dnes. Mohla byť spojnicou cez Jelenie jamy a Hubinu k lokalite Ducové, poloha Kostolec, nad brodom rieky Váh alebo priamo k tomu brodu (Ruttkay 1989–1990, 98). Cez polohu Žihľavník a Halšiny vedú početné cesty (z týchto polôh pochádzajú nálezy zubadiel) a úvozy smerom k obci Stará či Nová Lehota, aj ďalej k hradu Tematín a na Považie. Komunikácie sú rozpoznateľné vďaka lidarovým snímkam, ale sú aj doložené na niektorých starších mapách (Ruttkay 2015, obr. 15). Je otázne, v ktorom období vznikli a ako dlho boli využívané. Vzhľadom na početnosť úvozov v polohe Žihľavník sa dá predpokladať, že boli pomerne dlhodobo využívané, možno ešte aj v neďalekej minulosti. Nálezy objavené v blízkosti cesty na hradisku Valy mohli súvisieť s jej využívaním, hoci možno nie príliš frekventovaným. Predmety, ktoré boli viac menej rozptýlené v areáli lokality, môžu poukazovať na iný typ činnosti, na lov alebo práce v lese. Prieskum hradiska Valy aj okolitých polôh priniesol nové informácie nielen o jeho prioritnom osídlení, ale aj o aktivitách z neskoršieho obdobia. Artefakty hovoria o určitom záujme o lokalitu (lokalitu), najprv snáď skôr sporadickom, avšak v neskoršom období o niečo intenzívnejšom.

KATALÓG NÁLEZOV

Bojná I-Valy

Ostrohy

1. Ostroha (tab. I: 1) s ohnutými ramenami s poloblúkovým prierezom, ktoré sú ukončené vertikálnym obdĺžnikovým otvorom. Jedno rameno je mierne deformované. Bodec je rovný so štvorhranným prierezom, ktorý je v strede zosilnený/ozdobený zhrubnutím kvadratického tvaru. Celková dĺ. ostrohy 108 mm, dĺ. ramena 87 mm, dĺ. bodca 23 mm, maximálna šírka zbrubnutia bodca 11 mm, rozpätie ramien asi 92 mm, hmotnosť 26,2 g, príř. č. 360/2008.
2. Ostroha (tab. I: 3) s výrazne ohnutými ramenami s poloblúkovým prierezom, ktorú sú ukončené platničkou s dvoma okrúhlymi očkami. V jednom z nich sa zachovala pracka (kovanie z druhého ramena sa zachovalo osobitne). Rám pracky (dlhšie strany v strede zúžené) má v strede priečku, na ktorú je pripevnená kovová platnička s háčikom na konci a jazyček. Na konci oblúka ramien (v koreni bodca) sa nachádza hrot, ktorý je zahnutý smerom k bodcu. Bodec je rovný v tvare vidlice, na jej konci je umiestnená tenká os, v ktorej je pripevnené koliesko so šiestimi lúčmi. Celková dĺ. ostrohy 123 mm, dĺ. ramena 93 mm, dĺ. bodca 30 mm, priemer kolieska 36 mm, rozpätie ramien približne 72 mm, dĺ. pracky 34 mm, š. pracky 29 mm, hmotnosť 60,5 g, príř. č. 404/2010.
3. Súčasť upevňovacieho kovania ostrohy (tab. I: 4) – dvojité platnička kvadratického tvaru s okrúhlym otvorom pre nit v strede. Celková dĺ. kovania 108 mm, šírka kovania 11 mm, hmotnosť 3,5 g, príř. č. 60/2012.
4. Koliesko z ostrohy so šiestimi lúčmi (tab. I: 5), ktorých konce sú odsadené do užších hrotov. Priemer kolieska 32 mm, hmotnosť 6,9 g, príř. č. 4/2017.
5. Ostroha (tab. II: 1) má rovné ramená s obdĺžnikovým prierezom v tvare parabolického oblúku. Koniec ramien je skovaný do tenkej tyčinky, ktorá sa stáča do očka (v smere ramena). V otvoroch sa nachádza pravouhlé kovanie v tvare kramle. Bodec je rovný s obdĺžnikovým prierezom, smerom ku koncu sa mierne zozširuje. Celková dĺ. ostrohy 132 mm, dĺ. ramena 93 mm, dĺ. bodca 35 mm, rozpätie ramien približne 118 mm, hmotnosť 117,8 g, príř. č. 12/2019.
6. Ostroha (tab. II: 2) má rovné ramená s obdĺžnikovým prierezom v tvare parabolického oblúku. Koniec ramien je skovaný do tenkej tyčinky, ktorá sa stáča do očka (v smere ramena), pričom jej koniec je „slimákovito“ ukončený. V otvoroch sa zachovalo pravouhlé kovanie v tvare kramle, ktoré je „slimákovito“ ukončené. Bodec má vidlicovitý tvar a na konci je v tenkej osi umiestnené poškodené koliesko s viacnásobnými lúčmi. Celková dĺ. ostrohy 129 mm, dĺ. ramena 90 mm, dĺ. bodca 35 mm, rozpätie ramien asi 100 mm, priemer kolieska okolo 20 mm, hmotnosť 111,8 g, príř. č. 143/2019.

Pracky

1. Dvojdílna kvadratická pracka s obdĺžnikovým prierezom s priečkou prechádzajúcou cez stred, na spodnom okraji je poškodený krúžok pripevnený k spodnému okraju rámu (tab. II: 4), bronz. Celková dĺ. rámu 34 mm, dĺ. rámu pracky 22 mm, š. rámu pracky 21 mm, vnútorná dĺ. rámu pracky 17 mm, hmotnosť 4,5 g, príř. č. 1120/2007.
2. Okrúhla pracka s obdĺžnikovým prierezom, s jedným trňom (tab. II: 3), železo. Priemer rámu pracky 43 mm, hr. rámu pracky 6 mm, vnútorný priemer rámu pracky 32 mm, dĺ. trňa 54 mm, hmotnosť 21 g, príř. č. 416/2008.
3. Oblžniková pracka s obdĺžnikovým prierezom, s jedným trňom, na prednej časti rámu je umiestnená plechová trubička (tab. II: 6), železo. Dĺ. rámu pracky 40 mm, š. rámu pracky 31 mm, hr. rámu pracky 4 mm, vnútorná dĺ. rámu pracky 32 mm, dĺ. trňa 35 mm, dĺ. trubičky 31 mm, hmotnosť 14 g, príř. č. 644/2008.
4. Oblžniková pracka s okrúhlym prierezom, s jedným trňom, na prednej časti rámu je umiestnená plechová trubička (tab. II: 5), železo. Dĺ. rámu pracky 28 mm, š. rámu pracky 20 mm, hr. rámu pracky 3 mm, vnútorná dĺ. rámu pracky 22 mm, dĺ. trňa 18 mm, dĺ. trubičky 18 mm, hmotnosť 3,6 g, príř. č. 464/2012.
5. Dvojdílna pracka s jedným trňom, ktorý je upevnený na stredovej osi. Predná časť rámu má poloblúkový tvar, zadná časť je trochu menšia a má tvar obdĺžnika so zaoblenými rohmi (tab. II: 7), železo. Celková dĺ. rámu pracky 55 mm, hr. rámu pracky 5 mm, vnútorný dĺ. rámu pracky 36 mm a 24 mm, dĺ. trňa 31 mm, hmotnosť 34,9 g, príř. č. 502/2012.

Podkovy

1. Časť podkovy (tab. III: 4), zachovalo sa jedno neúplné rameno s dvoma zachovanými otvormi pre nity. Vonkajší okraj podkovy je hladký. Klinec sa nezachoval, boli umiestnené v tzv. lôžku. Pod spodným otvorom pre nit je čiastočne viditeľná tenká ryha, ktorá nepokračuje smerom k druhému otvoru. Rameno má v päťnej časti zachovaný ozub nepravidelného trojuholníkového tvaru kopírujúci tvar konca ramena, kolmo nasadený na zadný okraj, železo. Zachovaná dĺ. 104 mm, max. š. ramena 21 mm, hr. podkovy 5 mm, rozmery otvoru 4 × 6 mm, v. ozubu 10 mm, rozmery ozubu 16 × 22 mm, hmotnosť 87,4 g, príř. č. 84a/2004.
2. Časť podkovy (tab. III: 3), zachovalo sa len jedno, pomerne široké, rameno s tromi otvormi pre nity. Klinec neboli umiestnené v ryhe, ale v tzv. lôžku. Nezachovali sa. Vonkajší okraj podkovy je hladký. V päťnej časti ramena je zachovaný ozub (akoby jednoducho ohnutý) vodorovne obdĺžnikový, kolmo nasadený na zadný okraj, mierne zúžený oproti šírke zadného okraja ramena, železo. Zachovaná dĺ. 99 mm, š. ramena 44 mm, hr. podkovy 5 mm, rozmery otvoru 4 × 6 mm, v. ozubu 7 mm, rozmery ozubu 10 × 6 mm, hmotnosť 102,1 g, príř. č. 90/2004.
3. Neúplná podkova (tab. III: 6), z ktorej sa zachovalo len jedno rameno s tromi otvormi pre nity. Tri klinec sú umiestnené v tzv. lôžku, majú kvadratický tvar hlavičky. Vonkajší okraj podkovy je hladký. V päťnej časti ramena je zachovaný ozub kvadratického tvaru, široký ako rameno, kolmo nasadený na zadný okraj, železo. Zachovaná dĺ. 120 mm, š. ramena 37 mm, hr. podkovy 6 mm, rozmery otvoru 8 × 6 mm, v. ozubu 8 mm, rozmery ozubu 15 × 12 mm, rozmery hlavičky nitu 9 × 8 mm, zachovaná dĺ. nitu 27 mm, hmotnosť 115,6 g, príř. č. 584/2007.
4. Časť podkovy (tab. III: 2), zachoval sa fragment postrannej a prednej časti ramena s ryhou pri vonkajšom okraji, v ktorej sú umiestnené tri otvory pre klinec spolu so zachovanými klinecami s obdĺžnikovými hlavičkami. Jeden klinec s väčšou štvorcovou hlavičkou sa nachádza pri (zrejme odlomenom) rovnom okraji v strede prednej časti podkovy. Podkova má na dvoch miestach zachované zahnutie smerom k jej spodnej ploche, železo. Zachovaná dĺ. 60 mm, š. ramena 35 mm, hr. podkovy 4 mm, dĺ. ryhy 38 mm, hmotnosť 33,1 g, príř. č. 703/2007.
5. Neúplná podkova (tab. III: 1), z ktorej sa zachovalo len jedno rameno s tromi otvormi pre nity. Klinec boli umiestnené v tzv. lôžku. Zachoval sa len jeden klinec s obdĺžnikovým tvarom hlavičky. Podkova je v prednej časti poškodená. Vonkajší okraj podkovy je hladký. Na konci ramena je zachovaný ozub nepravidelne kvadratický, odsadený od zadného okraja, zúžený oproti šírke zadného okraja ramena, železo. Zachovaná dĺ. 93 mm, š. ramena 24 mm, hr. podkovy 4 mm, rozmery otvoru 7 × 4 mm, v. ozubu 3 mm, rozmery ozubu 10 × 8 mm, hmotnosť 47,5 g, príř. č. 833/2007.
6. Takmer celá podkova (tab. III: 7), jednému ramenu chýba len jeho päťná časť. Klinec (šesť) boli umiestnené v tzv. lôžku, nezachovali sa. Vonkajší okraj podkovy je hladký. Na konci zachovaného ramena je ozub klinovitý, odsadený od zadného okraja a zošíkmený, zúžený oproti šírke zadného okraja ramena, železo. Celková dĺ. 129 mm, š. podkovy 110 mm, š. ramena 30 mm, hr. podkovy 5 mm, rozmery otvoru 7 × 5 mm, v. ozubu 20 mm, rozmery ozubu 12 × 14 mm, hmotnosť 184,0 g, príř. č. 382/2009.
7. Časť podkovy (tab. III: 5), zachovala sa fragment postrannej a prednej časti ramena s ryhou pri vonkajšom okraji, v ktorej sú umiestnené dva otvory pre klinec (nezachovali sa). Vonkajší okraj podkovy je hladký, železo. Zachovaná dĺ. 60 mm, š. ramena 35 mm, hr. podkovy 4 mm, dĺ. ryhy 38 mm, hmotnosť 14,4 g, príř. č. 542/2012.
8. Časť podkovy (tab. III: 8), zachovalo sa jedno rameno s ryhou pri vonkajšom okraji, v ktorej boli umiestnené tri otvory pre klinec (dva sa zachovali). Vonkajší okraj podkovy je hladký. Rameno je na konci šikmo skosené, v spodnej časti sa nachádza ozub, železo. Zachovaná dĺ. 127 mm, š. ramena 25 mm, hr. podkovy 7 mm, hmotnosť 142 g, príř. č. 82/2016.

Tesák

1. Masívny železný tesák (tab. V: 1) s ostrím na jednej strane. Čepel sa zhruba od dvoch tretín smerom k hrotu zužuje, pričom hrot čepele je v strede osi celého tesáka. Na oboch stranách čepele je žliabok, zachovaný asi do dvoch tretín čepele. Rukoväť je poškodená. Na konci je zaoblená a od čepele je odsadená na oboch stranách. Na ľicnej strane, kde je umiestnený záštitný trň, je rukoväť mierne zahĺbená, pričom len na hornom okraji a na zaoblenej časti rukoväte je výrazne vyvýšený okraj. Zadná strana je rovná. Zachovalo sa na nej päť nitov, ktoré sú priečne orientované. Majú kruhový prierez a prechádzajú cez stred rukoväte v pravidelných rozstupoch. Na konci rukoväte je umiestnený záštitný trň, ktorý ju oddeľuje od čepele. Má nepravidelný „srdcovitý“ tvar s dvoma zahrotenými lúčkami v spodnej

časti. Celková dĺ. 394 mm, dĺ. čepele 282 mm, max. š. čepele 43 mm, max. hr. čepele 9 mm, dĺ. rukoväte 112 mm, max. š. rukoväte 33 mm, max. zachovaná dĺ. nitov 19 mm, max. dĺ. záštitného trňa 36 mm, dĺ. hlavice 20 mm, š. hlavice 23 mm, hr. hlavice 5 mm, max. zachovaná dĺ. nitu 18 mm, priemer nitu 5 mm, hmotnosť 355,6 g, príř. č. 611/2010.

Hroty šípov

1. Hrot šípu s trňom (tab. V: 4), štvorhranný prierez hrotu, železo, celková dĺ. 67 mm, hmotnosť 4,5 g, príř. č. 257/2008.
2. Hrot šípu s trňom (tab. V: 2), kosoštvorcový prierez hrotu, železo, celková dĺ. 75 mm, hmotnosť 6,7 g, príř. č. 279/2009.
3. Hrot kuše s tuľajkou (tab. V: 5), kosoštvorcový prierez hrotu, železo, celková dĺ. 84 mm, prierez tuľajky 14 mm, hmotnosť 44,8 g, príř. č. 533/2010.
4. Hrot kuše s tuľajkou (tab. V: 6), kosoštvorcový prierez hrotu, železo, celková dĺ. 79 mm, prierez tuľajky 12 mm, hmotnosť 38,0 g, príř. č. 183/2016.

Súčasti konského postroja

1. Železná tyčinka (tab. IV: 7), ktorej konce sú stočené do tvaru ulity. V strede je umiestnené jednoduché očko s okrúhlym očkom vyčnievajúce do jednej strany. Celková dĺ. 130 mm, hmotnosť 53,6 g, príř. č. 750/2008.
2. Železné kovanie kosoštvorcového tvaru (tab. IV: 5), v strede s otvorom pre nit a uškom na upevnenie, celková dĺ. 42 mm, hmotnosť 8,2 g, príř. č. 462a/2012.

Bojná III-Žihľavník

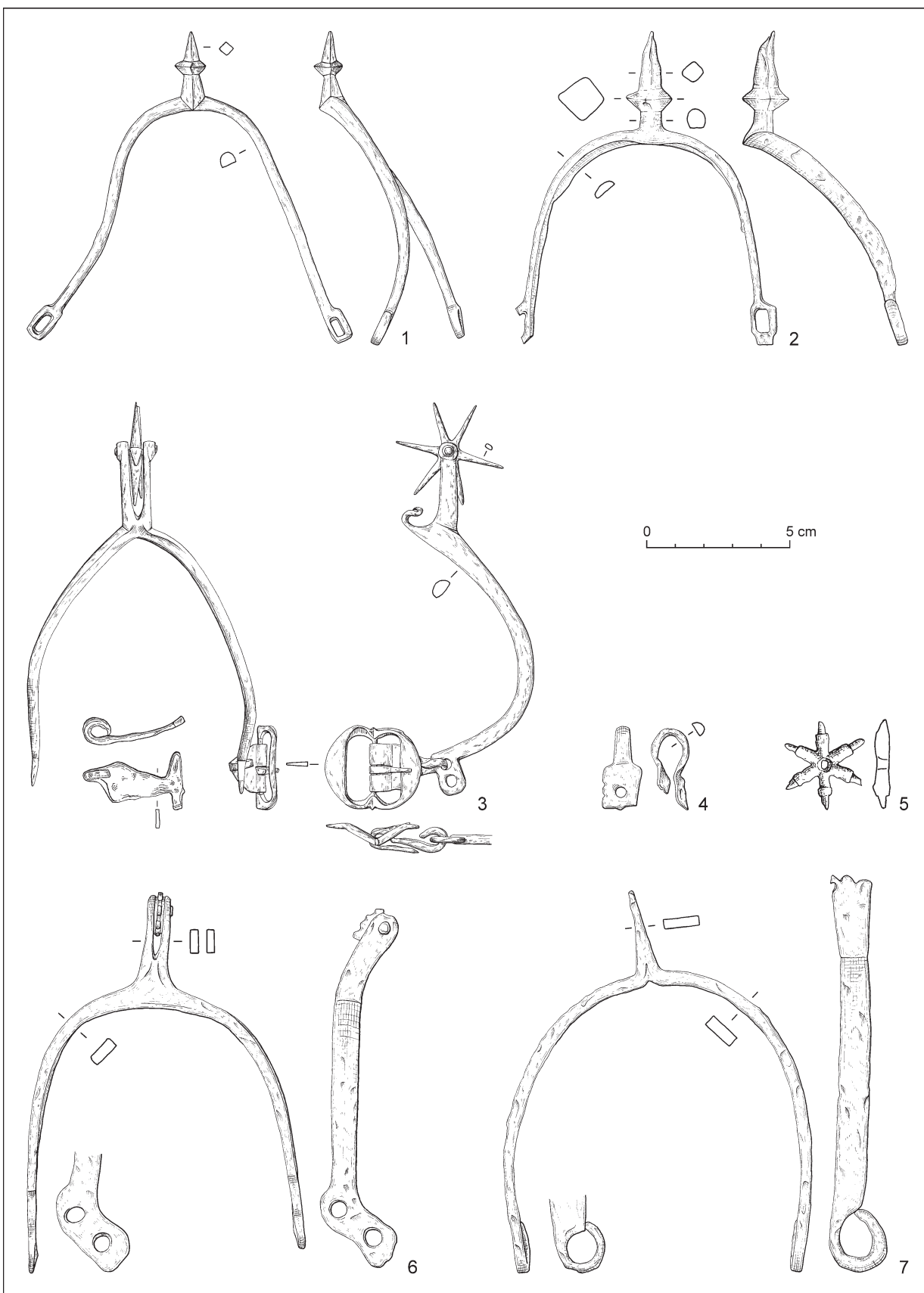
1. Železné zubadlo (tab. IV: 1) s plnými ramenami s obdĺžnikovým prierezom. Vnútorne očko majú v tvare háčika, zatiaľ čo vonkajšie očká sú jednoduché okrúhle. Konce ramien pri vonkajšom očku sú ukončené vodorovnou hranou. Krúžky majú okrúhly prierez a sú mierne deformované. Celková dĺ. ramien je 155 mm, dĺ. ramien 78 a 85 mm, priemer postranných krúžkov 48 a 51 mm, hmotnosť 97,9 g, príř. č. 6/2008.
2. Železné zubadlo (tab. IV: 2) s jedným ramenom v tvare tuľajky, vo vnútri je duté, druhé je plné, hladké s obdĺžnikovým prierezom. Rameno v tvare tuľajky sa od stredového kľbu smerom k vonkajšiemu očku lievikovito rozširuje, pričom vonkajšie očko rozšíreným koncom prekryva najširšiu časť tuľajky. Vnútorne aj vonkajšie očko majú tvar háčika. Druhé rameno má vnútorné očko okrúhle, koniec jeho ramena je zaoblený, a vonkajšie očko je jednoduché v tvare háčika. Postranné krúžky majú okrúhly prierez. Celková dĺ. ramien je 153 mm, dĺ. ramien 84 a 05 mm, priemer postranných krúžkov 47 mm, hmotnosť 88,8 g, príř. č. 40/2008.
3. Mierne deformovaná železná tyčinka s jednoduchým (poškodeným) očkom v strede s okrúhlym otvorom (tab. IV: 4). Tyčinka je torčovaná, konce sú stočené do tvaru ulity. Celková dĺ. 107 mm, priemer otvoru je okolo 11 mm, hmotnosť 33,5 g, príř. č. 42/2008.
4. Neúplné železné rameno zubadla (tab. IV: 6). Na jednej strane bolo umiestnené okrúhle, vnútorné, očko, ktoré sa nezachovalo celé. Vonkajšie očko tvorí akoby duté podlhovasté očko, kolmo natočené na telo ramena a na vnútorné očko. Zachovaná dĺ. ramena 79 mm, priemer ramena 8 mm, hmotnosť 26,4 g, príř. č. 8/2011.
5. Hrot šípu s trňom (tab. V: 3) so štvorhranným prierezom, železo, celková dĺ. 51 mm, hmotnosť 5,5 g, príř. č. 11/2008.

Bojná IV-Mladý háj

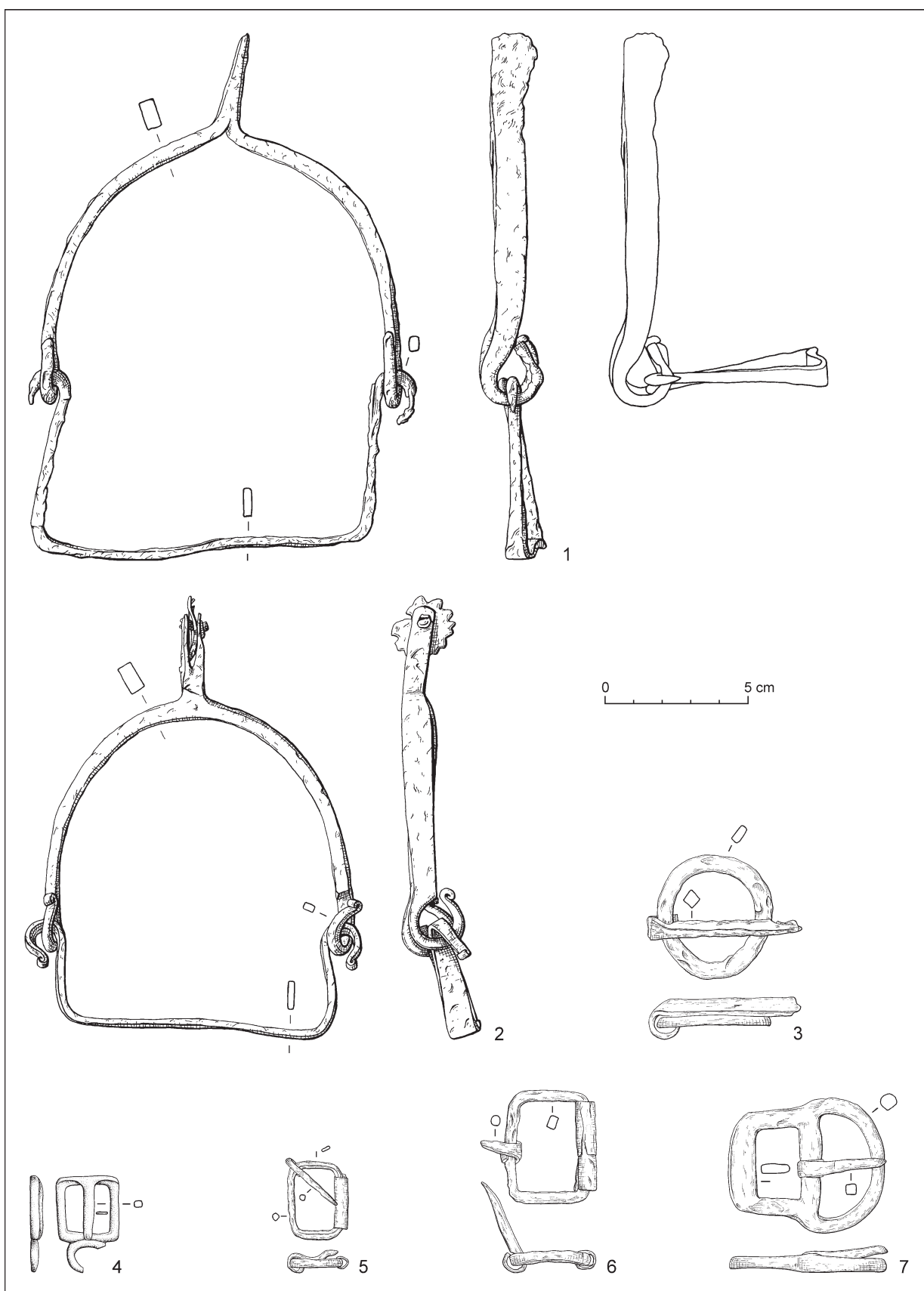
1. Ostroha (tab. I: 2) s ohnutými ramenami s poloblúkovým prierezom, ktoré boli ukončené vertikálnym obdĺžnikovým otvorom. Celé sa zachovalo len jedno rameno. Bodec má štvorhranný prierez, v spodnej časti ozdobený zhrubnutím kvadratického tvaru. Celková dĺ. ostrohy 110 mm, dĺ. ramena 75 mm, dĺ. bodca 35 mm, maximálna š. bodca 12 mm, rozpätie ramien približne 80 mm, rozmery otvoru 8 × 4,5 mm, hmotnosť 35,3 g, príř. č. 4/2018.
2. Ostroha (tab. I: 7) s rovnými ramenami s obdĺžnikovým prierezom v tvare parabolického oblúku. Koniec ramien je skovaný do tenkej tyčinky, ktorá sa stáča do očka. Bodec je rovný s obdĺžnikovým prierezom, smerom ku koncu sa mierne zozširuje (bez kolieska). Celková dĺ. ostrohy 139 mm, dĺ. ramena 110 mm, dĺ. bodca 295 mm, rozpätie ramien okolo 92 mm, rozmery otvoru asi 15 × 12 mm, hmotnosť 77,7 g, príř. č. 6/2018.
3. Ostroha (tab. I: 6) s rovnými ramenami s obdĺžnikovým prierezom v tvare parabolického oblúku. Ukončenie ramien je v tvare podlhovastej obdĺžnikovej platničky s dvomi okrúhlymi otvormi. Bodec má vidlicovitý tvar a na konci je v tenkej osi umiestnené, poškodené, koliesko s viacnásobnými lúčmi. Celková dĺ. ostrohy 125 mm, dĺ. ramena 93 mm, dĺ. bodca 35 mm, rozpätie ramien zhruba 93 mm, hmotnosť 85,3 g, príř. č. 7/2018.
4. Železná tyčinka (tab. IV: 8) so zaoblenými koncami. V strede je umiestnené jednoduché (poškodené) očko s okrúhlym otvorom vyčnievajúce do jednej strany. Celková dĺ. 152 mm, hmotnosť 110,7 g, príř. č. 1/2008.

Bojná V-Halšiny

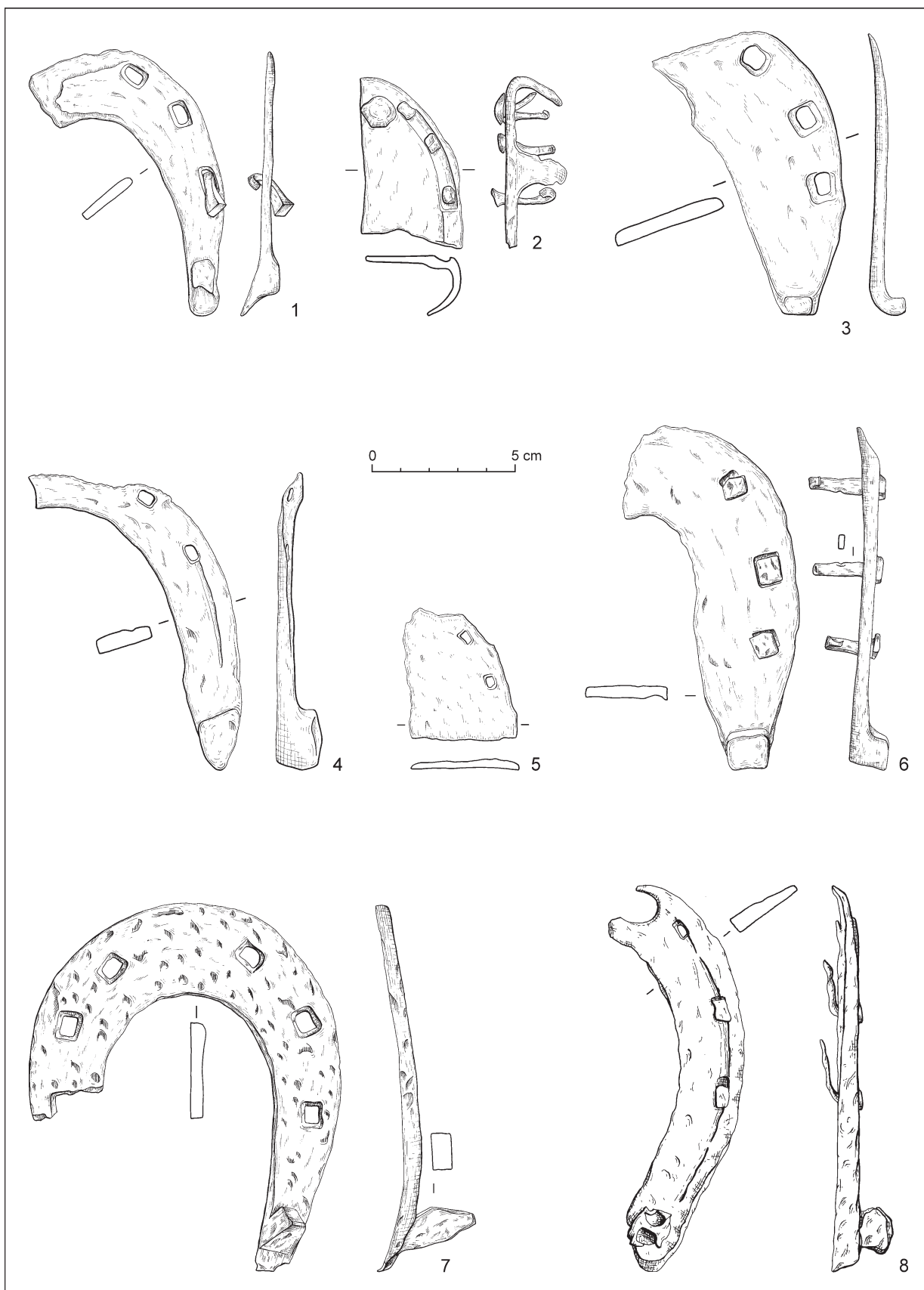
1. Železné zubadlo (tab. IV: 3), zachovalo sa jedno hladké rameno s obdĺžnikovým prierezom. Vnútorne očko je poškodené, vonkajšie očko je okrúhle. Koniec ramena pri vonkajšom očku je ukončené vodorovnou hranou. Krúžky majú okrúhly prierez. Zachovaná dĺ. ramena 58 mm, priemer postranného krúžka 43 mm, hmotnosť 35,6 g, príř. č. 37/2017.

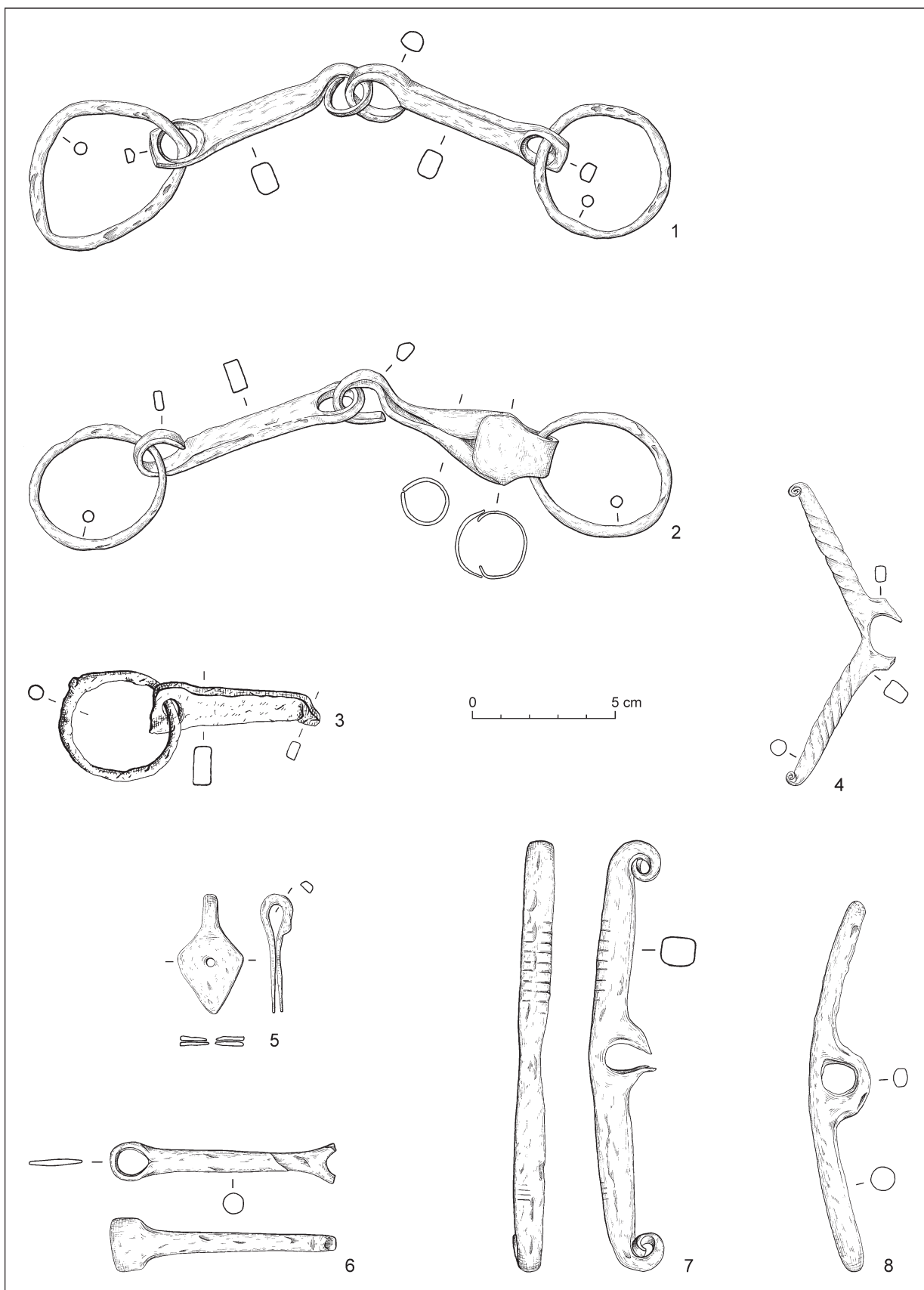
Tab. I. Ostrohy. 1, 3–5 – Bojná-Valy; 2, 6, 7 – Bojná-Mladý háj. Kresba N. Vaššová (1–4, 6, 7); Ž. Nagyová (5).

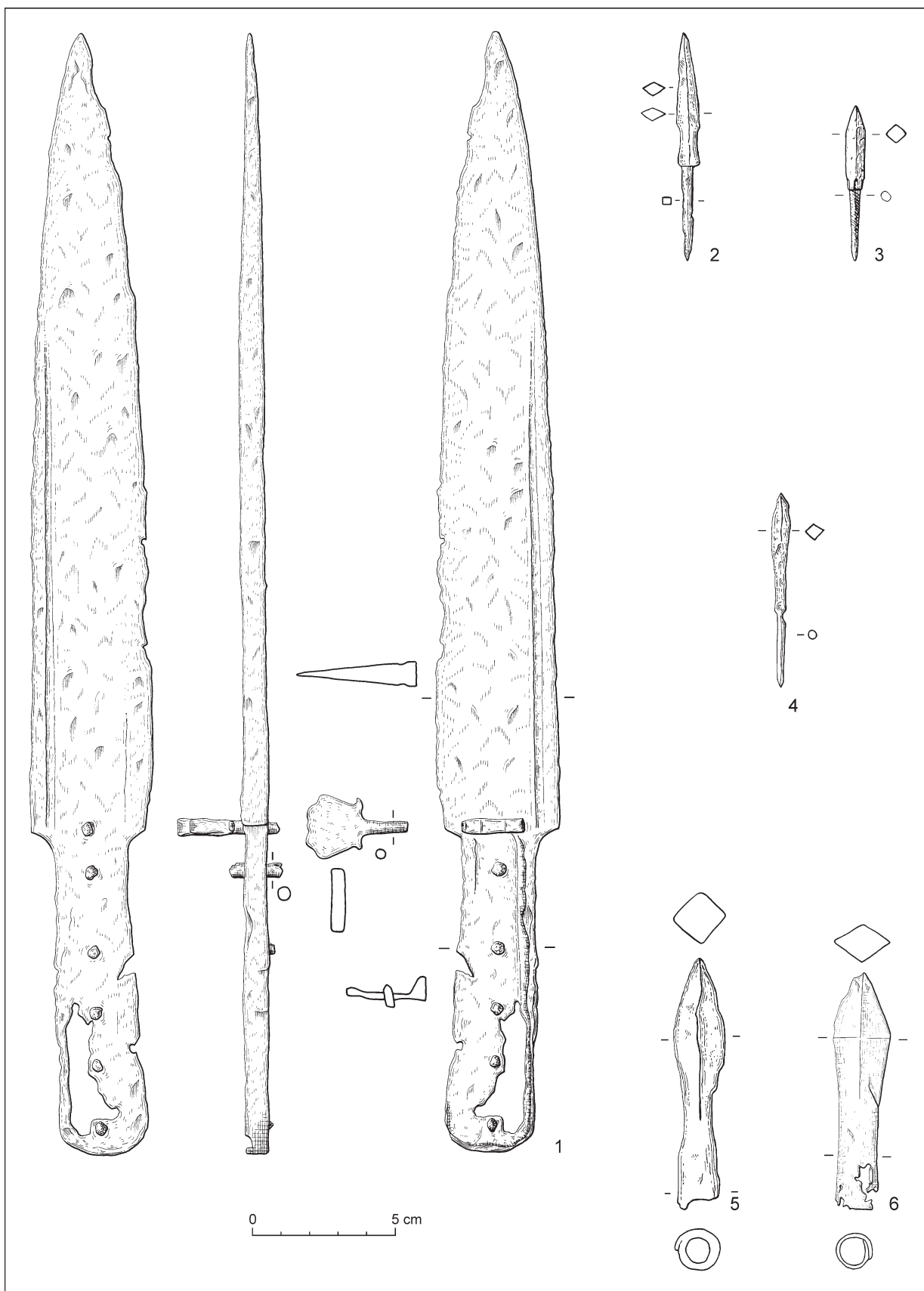
Tab. II. Bojná-Valy. Ostrohy a pracky. Kresba N. Vaššová (3–7); Ž. Nagyová (1, 2).

Tab. III. Bojná-Valy. Podkovy. Kresba N. Vaššová (1–7); Ž. Nagyová (8).

Tab. IV. Zubadlá, súčasti výstroja koňa. 1, 2, 4, 6 – Bojná-Žihľavník; 3 – Bojná-Halšiny; 5, 7 – Bojná-Valy; 8 – Bojná-Mladý háj. Kresba N. Vaššová (1, 2, 4, 6–8); Ž. Nagyová (3).

Tab. V. Tesák a hroty šípov. 1, 2, 4–6 – Bojná-Valy; 3 – Bojná-Žihľavník. Kresba N. Vaššová (1, 5); Ž. Nagyová (3); J. Marrettová (2, 4, 6).

LITERATÚRA

- Antoni 2014 D. Antoni: Dve krátke chladné zbrane z hradu Devín. *Zborník SNM* 108. *Archeológia* 24, 2014, 245–250.
- Bača/Krupa 1991 R. Bača/V. Krupa: Ojedinelé a hromadné nálezy v múzeu v Piešťanoch. *AVANS* 1989, 1991, 19.
- Baxa 1981 P. Baxa: Podkúvanie na Slovensku v 11.–13. storočí. *Slovenská archeológia* 29, 1981, 425–443.
- Baxa 1982 P. Baxa: vývoju podkúvania na Slovensku v 16.–17. storočí. *Archaeologia historica* 7, 1982, 495–498.
- Beljak a i. 2014 J. Beljak/N. Beljak Pažinová/B. Beláček/M. Golis/J. Hunka/A. Krištín/V. Kohút/P. Maliniak/M. Mordovin/M. S. Przybyła/D. Repka/M. Slámová/M. Šimkovic/B. Tóth/O. Žaár: *Pustý hrad vo Zvolene. Dolný hrad 2009–2014*. Nitra 2014.
- Beranová 1970 M. Beranová: Nejstarší slovanské podkovy a počátek novodobého zápřehu koní. *Sborník Národního muzea Praha. História* 24, 1970, 15–19, tab. I; II.
- Borzová/Pieta/Jakubčinová 2020 Z. Borzová/K. Pieta/M. Jakubčinová: *Bojná 3. Poľnohospodárske náradie z hradiska Valy a jeho zázemia*. Nitra 2020.
- Bošković 2009 D. Bošković: Slatkovodni nalazi u zbirci hladnog oružja Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu. In: L. Bekić (ed.): *Jurišićev zbornik. Zbornik radova u znak sjećanja na Mariju Jurišića*. Zagreb 2009, 98–133.
- Brych 1994 V. Brych: Stredoveký tesák z tvrže Martinic a problémy studia krátkých jednotritých zbraní. *Castellologica Bohemica* 4, 257–264.
- Clark 2011a J. Clark: Horseshoes. In: *Clark 2011b*, 75–123.
- Clark 2011b J. Clark (ed.): *The medieval horse and its equipment c. 1150–c. 1450. Medieval finds from excavations in London* 5. London 2011.
- Cosma 2014 C. Cosma: Funnel-shaped snaffle bits of the 7th–8th centuries discovered in Transylvania and Slovakia. *Archeológia Korrespondenzblatt* 44, 2014, 563–575.
- Čepela 2010 V. Čepela: Tri stredoveké chladné zbrane v zbierkach SNM–Múzea Červený Kameň. *Vojenská história* 14, 2010, 75–87.
- Drnovský/Guricová 2010 P. Drnovský/L. Guricová: Podkovy z tzv. staré zbírky Muzea východních Čech v Hradci Králové. Poznámky k typologii středověkých a novověkých nálezů. *Živá archeologie – Rea* 18, 2016, 53–61.
- Dienes 1966 I. Dienes: A honfoglaló magyarok lószerszámának néhány tanulsága. *Archeologia Értésítő* 93, 208–234.
- Dvořáková 2007 D. Dvořáková: *Koň a člověk v středověku*. Bratislava 2007.
- Dzembas 1999 O. V. Dzembasz: Előzetes jelentés a nevickei vár feltárásáról. *JAMÉ* 41, 1999, 267–283.
- Eisner 1955 J. Eisner: *Devínska Nová Ves. Slovanské pohřebiště*. Bratislava 1955.
- Egan 2011 G. Egan: Buckless, hasps and strap hooks. In: *Clark 2011b*, 124–161.
- Egan/Pritchard 2002 G. Egan/F. Pritchard: *Dress accessories c. 1150–c. 1450. Medieval finds from excavations in London* 3. London 2002.
- Ellis 2011 B. M. A. Ellis: Spurs and spur fittings. In: *Clark 2011b*, 124–161.
- Egyházy-Jurovská/Zachar 1987 B. Egyházy-Jurovská/L. Zachar: Príspevok k stredovekému osídleniu v Palárikove, okr. Nové Zámky. *Zborník SNM* 81. *História* 27, 1987, 95–65.
- Farkaš 2001 Z. Farkaš: zisťovací výskum v Modre, poloha Zámčisko. *Zborník SNM* 95. *Archeológia* 11, 2001, 135–168.
- Farkaš 2015 Z. Farkaš: Stredoveké hrádky v Malých Karpatoch. In: P. Jenčík/V. Struhár (zost.): *Hradiská. Svedkovia dávnych čias. Zborník odborných príspevkov o hradiskách a ich obyvateľoch*. Dolná Mariková 2015, 127–145.
- Fingerlin 1994 I. Fingerlin: Schnallenrahmen am Degengenhänge, ein Bodenfund aus Ehrenstetten. *Archäologische Nachrichten aus Baden* 32, 1994, 43–48.
- Furman 2016 M. Furman: Ďalšie stredoveké nálezy z Východnej. *AVANS* 2011, 2016, 86, 87.
- Giertlová 2003 M. Giertlová: Výskum zaniknutej stredovekej osady v katastri obce Slovenská Ves. In: M. Števík (ed.): *K stredovekým dejinám Spiša*. Stará Lubovňa 2003, 115–127.
- Gossler 1998 N. Gossler: Untersuchungen zur Formenkunde und Chronologie mittelalterlicher Stachelsporen in Deutschland (10.–14. Jahrhundert). *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 79, 1998, 479–664.
- Gossler 2011 N. Gossler: *Reiter und Ritter Formenkunde, Chronologie, Verwendung und gesellschaftliche Bedeutung des mittelalterlichen Reitzubehörs aus Deutschland*. Beiträge Ur- und Frühgeschichte. Mecklenburg-Vorpommern 49. Schwerin 2011.
- Habáň 2006 P. Habáň: Stredoveký tesák z Pezinka. *Zborník SNM* 100. *Archeológia* 16, 2006, 357–360.

- Habovštiak* 1961
A. Habovštiak: Príspevok k poznaniu našej nížinnej dediny v XI.–XIII. storočí. *Slovenská archeológia* 9, 1961, 451–482.
- Hanuliak* 1989
M. Hanuliak: Praveké, včasnodedinné a stredoveké osídlenie v Chľabe. *Slovenská archeológia* 37, 1989, 151–212.
- Heindel* 1990
I. Heindel: *Riemen- und Gürtelteile im westslawischen Siedlungsgebiet*. Berlin 1990.
- Hilczerówna* 1956
Z. Hilczerówna: *Ostrogi polskie z X–XIII wieku*. Poznań 1956.
- Holl/Parádi* 1982
I. Holl/N. Parádi: *Das mittelalterliche Dorf Sarvaly*. Budapest 1982.
- Horváth* 1988
P. Horváth: Obdobie feudalizmu. In: V. Uhlár (zost.): *Okres Topoľčany. Historicko-vlastivedná monografia*. Topoľčany 1988, 60–117.
- Hoššo* 1990
J. Hoššo: Prvý rok výskumu v Poprade-Spišskej Sobote. *AVANS* 1988, 1990, 61, 62.
- Hrubec* 1971
I. Hrubec: Výskum zaniknutej dediny Dolný Poltár. *Archeologické rozhledy* 23, 1971, 69–79, 125, 126.
- Hrubec* 1975
I. Hrubec: Ostrohy z porušeného hrobu v Hruboňove. *AVANS* 1974, 1975, 56.
- Hylmárová/Klír/Černá* 2013
L. Hylmárová/T. Klír/E. Černá: Železné predmety ze zaniklého Spindelbachu v Krušných horách. K výpovědi detektorového průzkumu. *Archaeologia historica* 38, 2013, 569–609.
- Chmielowiec/Kaşpar/Zdaniewicz* 2013
S. Chmielowiec/V. Kaşpar/R. Zdaniewicz: Sedláci a vojáci: nálezy militárií a železných noží ze záchranného archeologického výzkumu dvou středověkých a novověkých hospodářských dvorů v Praze-Vokovicích. *Archeologie ve středních Čechách* 17, 2013, 275–314.
- Jakubčinová* 2021
M. Jakubčinová: The unique find of a gilded spur from Lipovník (Topoľčany district). In: Z. Robak/M. Ruttkay (eds.): *Celts – Germans – Slavs. A Tribute Anthology to Karol Pieta*. Slovenská archeológia – Supplementum 2. Nitra 2021, 471–476.
DOI: <https://doi.org/10.31577/slovarch.2021.suppl.2.46>
- Jakubčinová* 2022
M. Jakubčinová: Nálezy zubadiel z Bojnej III. In: M. Bača (ed.): *Pod stromom života. K životnému jubileu doc. Michala Slivku*. Studia Archaeologica et Mediaevalia 13. Bratislava 2022, 41–53.
- Jakubčinová, v tlači*
M. Jakubčinová: *Novovek okolo nás alebo čo všetko strácame. (Predmety dennej potreby z obdobia novoveku z výskumu na hradisku Valy v Bojnej)*, v tlači.
- Kaźmierczyk* 1978
J. Kaźmierczyk: *Podkowy na Śląsku*. Studia z dziejów kultury materialnej. Wrocław 1978.
- Keller/Plachá/Divileková* 2007
I. Keller/V. Plachá/D. Divileková: Pochovávanie v mestečku Devín v 13. až 18. storočí. *Slovenská archeológia* 55, 2007, 127–186.
- Kirpičnikov* 1973
A. N. Kirpičnikov: *Snaržaženie vsadnika i verchovogo koňa na Rusi IX–XIII vv*. Leningrad 1973.
- Klčo* 2001–2002
M. Klčo: Nálezy stredovekých zbraní v Šarišských Michaľanoch. *Balneologický spravodajca* 42, 2017, 178–186.
- Klčo* 2017
M. Klčo: Nové nálezy militárií z Drahoviec. *Balneologický spravodajca* 38, 2001–2002, 194–199.
- Klčo/Krupa* 2004
M. Klčo/V. Krupa: Stredoveké zbrane v zbierkach Balneologického múzea v Piešťanoch. In: K. Malecková (ed.): *Zbrane a zbroj. Zborník príspevkov zo sympozia usporiadaného pri príležitosti výstavy Zbrane a zbroj*. Bojnice 2004, 37–52.
- Koóšová* 2004
P. Koóšová: Ku klasifikácii vrcholnostredovekých ostrôh z územia Slovenska (12.–15. storočie). *Archaeologia historica* 29, 2004, 523–547.
- Koóšová* 2007
P. Koóšová: Ku klasifikácii neskorostredovekých a včasnónovovekých ostrôh z územia Slovenska. *Zborník SNM* 109. *Musaica* 25, 2007, 257–276.
- Kotowicz* 2004
P. N. Kotowicz: *Wojowie i rycerze. Uzbrojenie średniowieczne na pograniczu polsko-rusko-słowackim*. Sanok 2004.
- Kouřil* 1979
P. Kouřil: Archeologické nálezy z hradu Templštejn (Železné predmety). *Archaeologia historica* 4, 1979, 129–140.
- Kouřil/Žákovský* 2014
P. Kouřil/P. Žákovský: Středověký tesák z fortifikované polohy Hradisko u Radkova. In: J. Unger (ed.): *Archeologie a vlastivěda. PhDr. Pavlu Michnovi k sedmdesátým narozeninám*. Brno 2014, 52–59.
- Krajčík/Lukačka* 1990
J. Krajčík/J. Lukačka: *Bojná*. Topoľčany 1990.
- Krajč* 2003
R. Krajč: *Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa. Díl I*. Praha – Sezimovo Ústí – Tábor 2003.
- Kraskovská* 1968
E. Kraskovská: Slovanské radové pohrebisko na Devíne. *Zborník SNM* 62. *Historia* 8, 1968, 45–60.

- Krupica 1978
Krzyszowski/Michalak 2008
Krzyszowski/Michalak 2017
Kvietok 2004
Kvietok 2014
Labuda 2014
László 1994
Lukačka 1994
Lukačka 2015
Marek 2008
Měchurová 1980
Měchurová 1984
Měchurová 1985
Měchurová 1995
Měchurová 1997
Nekuda 1985
Palkovič 1957
Pieta/Giertlová 1999
Pilková/Šimončičová-Koášová 2016
Pivková 2016
Polla 1962a
Polla 1962b
Polla 1979
Polla 1986
Polla/Egyházy-Jurovská 1975
Popluhár a i. 2002
Remiášová 1974
Rowel Spur (a)
Rowel Spur (b)
Rowel Spur (right)
- O. Krupica: Stredoveké Krásno. *Západné Slovensko* 5, 1978, 169–333.
A. Krzyszowski/A. Michalak: XVII-wieczny depozyt przedmiotów metalowych z okolic Skąpego koła Świebodzina. *Archeologia Środkowego Nadodrza* 6, 2008, 161–184.
A. Krzyszowski/A. Michalak: Nowożytna ostroga z zachowanymi skórzanymi wiązaniami z Gdańska. *Gdańskie studia archeologiczne* 6, 2017, 156–170.
M. Kvietok: Stredoveký tesák z Banskej Bystrice. *AVANS* 2003, 2004, 126.
M. Kvietok: Nové poznatky o starých cestách na okolí Banskej Bystrice z pohľadu archeológa. In: J. Martínek (ed.): *Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu II. Sborník referátů z mezinárodní vědecké konference uspořádané Centrem dopravního výzkumu v Brně* 11.–12. 9. 2014. Brno 2014, 90–99.
M. Labuda: *Chladné zbrane v zbierke Trenčianskeho múzea z 10.–12. storočia*. Bakalárska práca. Filozofická fakulta Masarykovy university. Ústav archeologie a muzeologie. Brno 2014. Dostupné na: <https://ismuni.cz/th/p600a/>
S. László: Középkori vaseszközök Nagykovácsra. *Studia Comitatus* 23, 1994, 313–338.
J. Lukačka: Najstaršie nitrianske šľachtické rody. In: K. Štulrajterová (zost.): *Najstaršie rody na Slovensku*. Martin 1994, 102–110.
J. Lukačka: Bojná vo vrcholnom a neskorom stredoveku. In: K. Pieta a i.: *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. Nitra 2015, 139–144.
L. Marek: *Broń biała na Śląsku. XIV–XVI wiek*. Wrocław 2008.
Z. Měchurová: Podrobná terminologie koňského postroje a jeho částí ve středohradištním období. *Vlastivědný Věstník Moravský* 32, 1980, 187–193.
Z. Měchurová: Součásti uzdění koně ve velkomoravském období. *Archaeologia historica* 9, 1984, 263–292.
Z. Měchurová: Součásti koňské výstroje ze zaniklé středověké osady Konůvky (kat. Nížkovice-Heršpice, okr. Vyškov). *Časopis Moravského muzea* 70, 1985, 69–84.
Z. Měchurová: Železné předměty ze zaniklé středověké vsi Konůvky na Slavkovsku (okr. Vyškov). *Časopis Moravského muzea* 80, 1995, 141–197.
Z. Měchurová: *Konůvky – zaniklá středověká ves ve Žďánickém lese. Srovnávací analýza nálezového fondu ze zaniklé středověké vsi Konůvky, kat. Heršpice, okr. Vyškov*. Brno 1997.
V. Nekuda: *Mstěnice. Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Hrádek – tvrz – dvůr – předsunutá opevnění*. Brno 1985.
J. Palkovič: Názvoslovie postrojov I. *Slovenské odborné názvoslovie* 5, 1957, 79–86.
K. Pieta/M. Giertlová: Zaniknutá dedina Belansko a stredoveké hrádky pri Východnej. *AVANS* 1997, 1999, 134–136.
L. Pilková/P. Šimončičová-Koášová: Militária, ostrohy a kónský postroj z Čebovic-Zeleného hradu (okr. Veľký Krtíš). *Zborník SNM* 110. *Archeológia* 26, 2016, 173–181.
A. Pivková: *Meče a tesáky zo Slovenského národného múzea v Martine*. Bakalárska práca. Filozofická fakulta Masarykovy university. Ústav archeologie a muzeologie. Brno 2016. Dostupné na: https://is.muni.cz/th/vurka/Bakalarka__3_.pdf
B. Polla: Pamiatky hmotnej kultúry 15. storočia z Posádky pri Gajarochoch. *Zborník SNM* 56. *História* 2, 1962, 107–142.
B. Polla: *Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany)*. Bratislava 1962.
B. Polla: *Bratislava. Západné suburbium (Výsledky historickoarcheologického výskumu)*. Košice 1979.
B. Polla: *Košice-Krásna. K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádom*. Bratislava 1986.
B. Polla/B. Egyházy-Jurovská: Stredoveké pamiatky hmotnej kultúry z archeologických výskumov na Devínskom hrade. *Zborník SNM* 69. *História* 15, 1975, 97–168.
L. Popluhár/M. Breza/A. Ďuran/Š. Čulen/S. Grisa: *Jazda na koni*. Košice 2002.
M. Remiášová: Archeologický výskum na hradisku Vyšehrad. *Horná Nitra* 6, 1974, 236–244.
The Metropolitan Museum of Art. Dostupné na: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/29216> [1. 8. 2021]
The Metropolitan Museum of Art. Dostupné na: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/33685> [1. 8. 2021]
The Metropolitan Museum of Art. Dostupné na: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/29243> [1. 8. 2021]

- Rusnák 2009 R. Rusnák: Novšie nálezy stredovekých kovových predmetov z Košíc. *Archeológia historica* 34, 2009, 393–407.
- Ruttkay 1975 A. Ruttkay: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten des 14. Jahrhunderts in der Slowakei. *Slovenská archeológia* 23, 1975, 119–217.
- Ruttkay 1976 A. Ruttkay: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten des 14. Jahrhunderts in der Slowakei. *Slovenská archeológia* 24, 1976, 245–396.
- Ruttkay 1989 A. Ruttkay: Prvky gotickej módy vodeve a ozdobách dedinského obyvateľstva na území Slovenska. (Horizont hrobov zo 14.–15. stor. v Ducovom, obec Moravaný nad Váhom. *Archaeologia historica* 14, 1989, 355–378.
- Ruttkay 1989–1990 A. Ruttkay: Militária a súčasti jazdeckého výstroja z 15. stor. na Kostolci v Moravanoch nad Váhom, miestna časť Ducové. *Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university* E 34–35. 1989–1990, 89–101.
- Ruttkay 2010 A. Ruttkay: Najstaršie dejiny Nitrianskej Blatnice a blízkeho okolia podľa svedectva hmotných prameňov. In: D. Trsfan (ed.): *Nitrianska Blatnica 1185–2010*. Nitrianska Blatnica 2010, 12–27.
- Ruttkay 2015 M. Ruttkay: Využitie leteckej prospekcie a skenovania pri výskume hradísk a ich zázemia na západnom Slovensku. In: K. Pieta/Z. Robak (ed): *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. Nitra 2015, 297–333.
- Sklenka 2006 V. Sklenka: *Chladné zbrane a zbroj zo zbierok Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica 2006.
- Slivka 1980 M. Slivka: Stredoveké hutníctvo a kováčstvo na východnom Slovensku. 2. časť. *Historica Carpatica* 11, 1980, 218–288.
- Szendrei 1896 J. Szendrei: *Ungarische kriegesgeschichtliche Denkmäler*. Budapest 1896.
- Šaurová 1979 D. Šaurová: Středověké podkovy ze zaniklé středověké osady Konůvky. *Archaeologia historica* 4, 1979, 295–301.
- Uličný 2013 F. Uličný: *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava 2013.
- Uličný 2001 M. Uličný: Nálezy z hradu Kysak. *Historica Carpatica* 31–32, 2001, 151–163.
- Urmínský 1995 J. Urmínský: Stredoveké nálezy z Dvorník-Posádky. *AVANS* 1993, 1995, 132.
- Varsik 1965 B. Varsik: *Husitské revolučné hnutie a Slovensko*. Bratislava 1965.
- Vích 2013 D. Vích: Archeologické nálezy z jedné privátní sbírky II. *Archeologie ve středních Čechách* 17, 2013, 315–331.
- Vích/Žákovský 2012 D. Vích/P. Žákovský: Soubor kovových předmětů u dodud neznámé lokality na Litomyšlsku. *Archeologické rozhledy* 64, 2012, 89–128.
- Vích/Žákovský 2016 D. Vích/P. Žákovský: Vojenské vybavení bojové družiny před husitskou revolucí. Soubor militárií z hradu Orlický z Brandýsa nad Orlicí ve východních Čechách. *Památky archeologické* 107, 2016, 279–351.
- Vránová/Vrána 2012 V. Vránová/J. Vrána: Nálezy podkov z hradu Tepence. *Archaeologia historica* 37, 2012, 733–746.
- Wagner/Drobná/Durdík 1956 E. Wagner/Z. Drobná/J. Durdík: *Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské*. Praha 1956.
- Wachowski 1996 K. Wachowski: *Renesansowe okucia do mocowania szpady z fosy miejskiej we Wrocławiu. Śląskie sprawozdania archeologiczne* 37. Wrocław 1996, 379–380.
- Zábojník 2004 J. Zábojník: *Slovensko a avarský kaganát*. Bratislava 2004.
- Zschille/Forrer 1891 R. Zschille/R. Forrer: *Der Sporn in seiner Formen-Entwicklung*. Ein Versuch zur Characterisirung und Datirung der Sporen unserer Kulturvölker. Berlin 1891.
- Zschille/Forrer 1893 R. Zschille/R. Forrer: *Die Pferdetrense in ihrer Formen-Entwicklung*. Ein Versuch zur Characterisirung und Datirung der Mundstücke der Pferdezüaumung unserer Kulturvölker. Berlin 1893.
- Žákovský 2011 P. Žákovský: *Středověká a raně novověká militaria ze sbírek Lovecko-lesnického muzea v Úsově na Moravě*. *Acta Militaria Mediaevalia* VII. Kraków – Rzeszów – Sanok 2011, 105–159.
- Žákovský 2014 P. Žákovský: *Tesáky a problematika jednosečných zbraní středověku a raného novověku*. Dizertačná práca. Filozofická fakulta Masarykovy university. Ústav archeologie a muzeologie. Brno 2014. Dostupné na: <https://theses.cz/id/1zpdqu/>
- Žákovský/Schenk 2017 P. Žákovský/Z. Schenk: *Středověké a raně novověké zbraně Přerovska. Zbraně a zbroj od kolapsu Velké Moravy do konce třicetileté války*. Brno 2017.

Finds of Rider's Equipment, Horse Harness and Militaria from the Hillfort of Valy in Bojná and its Nearby Surroundings (from the High Middle Ages to the Early Postmedieval Period)

Miriam Jakubčinová

Summary

The village of Bojná is located at the foot of the Považský Inovec mountains and is currently known mainly thanks to the early medieval hillfort of Valy, where systematic archaeological investigation has been carried out for several years. The hillfort of Valy (with its prior settlement) demised around the beginning of the 10th century. People did not return to the site (at least not to live there), they settled at some other sites. Settlement (if we consider only today's village of Bojná) was gradually developed and there are not many references to its beginnings in written documents. Unique finds reflect certain, rather sporadic, interest in the hillfort as well as other sites in the village's urban area (Fig. 1). The best datable finds include spurs (Pl. I; II: 1, 2), or a dussack (Pl. V: 1). The most frequent finds are horseshoes (Pl. III). The small assemblage is also complemented with buckles (Pl. II: 3–7), bits or parts of horse harness (Pl. IV: 1–8) or arrowheads (Pl. V: 2–6). The substantial part of finds comes from the hillfort of Valy, which is probably associated with the systematic archaeological investigation and, thus, more precise research of the site. Some artifacts were discovered near the road crossing the hillfort, some were scattered all over the area (Fig. 2). They do not create concentrations, they were not necessarily used in the same period and, of course, they were not necessarily lost in the same time, as we can date them within a rather long time span.

The artefacts might have been parts of equipment not only of riders but also of a common person (e. g. buckle) or parts of common horse harness (e. g. bit, horseshoe). Spurs or militaria (dussack or arrowheads) in particular represent occurrence of riders or possibly a member of higher social class. Mainly common people lived in the village, but the village together with the adjacent grounds (13th–15th c.) belonged to the property of the Tematín Castle located northwest of Bojná. It was owned by the Ilock family, who probably had owned the village before (*Lukačka 2015, 142*). The finds might suggest use of older roads leading to the Považie region across the Považský Inovec mountains as well as to the castle of Topoľčany or further to the north. Some older maps show roads and thanks to LiDAR photographs, they are also clearly evidenced (*Ruttkay 2015, fig. 15*). The question is when they were built and how long they were used. With regard to the number of hollow ways at the site of Žihľavník, we can suppose that this route was used for a long time, possibly even recently. According to their importance, roads can be divided into supraregionally, regionally and locally important roads (*Kvietok 2014, 98*). It is possible that the roads crossing all the three sites were "only" of local importance and were used mostly at works in the forest or for easy crossing of the mountain range. The artefacts, however, can also be objects lost during hunts and associated activities. The exact explanation probably cannot be given. The finds discovered near the road and at the hillfort of Valy could have been associated with its use, although not very frequent. The finds which had been more or less scattered around the area of the site might suggest another type of activity – either hunting or forest works. The survey of the Valy hillfort and the nearby sites has brought new information not only on its (their) prior settlement but also on the activities from a later period.

Fig. 1. Bojná, sites in the urban area of Bojná village. I – Bojná, Valy site; II – Bojná, Hradisko site; III – Bojná, Žihľavník site; IV – Bojná, Mladý háj site; V – Bojná, Halšiny site.

Fig. 2. Bojná, Valy site. Spatial distribution of finds. Legend: a – arrowheads; b – spurs; c – dussack; d – horseshoes; e – buckles; f – parts of horse harness.

Pl. I. Spurs. 1, 3–5 – Bojná, Valy site; 2, 6, 7 – Bojná, Mladý háj site. Drawing by N. Vaššová (1–4, 6, 7); Ž. Nagyová (5).

Pl. II. Bojná, Valy site. Spurs and buckles. Drawing by N. Vaššová (3–7); Ž. Nagyová (1, 2).

Pl. III. Bojná, Valy site. Horseshoes. Drawing by N. Vaššová (1–7); Ž. Nagyová (8).

Pl. IV. Bits, parts of horse harness. 1, 2, 4, 6 – Bojná, Žihľavník site; 3 – Bojná, Halšiny site; 5, 7 – Bojná, Valy site; 8 – Bojná, Mladý háj site. Drawing by N. Vaššová (1, 2, 4, 6–8); Ž. Nagyová (3).

Pl. V. Dussack and arrowheads. 1, 2, 4–6 – Bojná, Valy site; 3 – Bojná, Žihľavník site. Drawing by N. Vaššová (1, 5); Ž. Nagyová (3); J. Marettová (2, 4, 6).

Jazyková redaktorka Miriama Nemergutová

Translated by Viera Tejbisová

Mgr. Miriam Jakubčinová, PhD.
Archeologický ústav SAV, v. v. i.
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
miriam.jakubcinova@savba.sk

